

OSMANLI İMPARATORLUĞUNDA ISKAT-I CENİN (ÇOCUK DÜŞÜRME)

THE ABORTION (ISKAT-I CENIN) IN THE OTTOMAN EMPIRE

Arş. Gör. Fatma ŞİMŞEK*
Doç. Dr. Haldun EROĞLU*
Arş. Gör. Güven DİNÇ*

Özet

Osmanlı İmparatorluğu'nda aile hayatına, özellikle çocukların haklarına ve sağlıklarına büyük önem gösterilmiş, çocukların haklarını koruyarak sağlıklı birer insan olmalarını sağlamak için gerekli yasal düzenlemeler yapılmıştır. Bunda temel amaç insanî olduğu kadar İmparatorluğun içine düştüğü nüfus azlığını engellemektir. Bu amaca yönelik olarak çok çocuklu ailelere maddi yardımda bulunulmuştur. Ancak ekonomik sıkıntı çeken ailelerin istenmeyen gebeliklere son verme yoluna gitmeleri, İmparatorluğun nüfusunun azalmasına sebep olmuş, buna engel olmak üzere Tanzimat Fermânı'nın ilanından önce hükümdar emirleriyle, Tanzimat Fermân'ından sonra ise hazırlanan ceza kanunnamelerindeki hükümlerle ıskat-ı cenin (çocuk düşürme) yasaklanmıştır. Buna rağmen ıskat-ı cenini gerçekleştirenler ile yardım edenler hapis cezası, para cezası, kürek cezası, sürgün cezası gibi yöntemlerle cezalandırılmışlardır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı imparatorluğu, Iskat-ı cenin (çocuk düşürme), çocuk hakları, ailelere maddi yardımlar

Abstract

Ottoman Empire gave great importance to family life and especially to the rights and health of children. The Ottoman Empire introduced the necessary legal regulations to protect the rights of children and to make them grow up as healthy citizens. The purpose of these regulations was to prevent the decrease of the population in the Empire apart from its humane aspect. For this purpose the Empire provided financial support to families that have a lot of children. Despite this fact, some families who still suffer from financial difficulties attempted to end the pregnancy and this caused the population of the Empire to decrease. For the purpose of preventing the decrease of the population before the Ottoman Reform (Tanzimat Decree) the Emperor issued imperial decree and after the Reform the law of punishment and penalties were introduced to prohibit the procure of abortion. Despite all these laws and regulations, the people who still had abortion or who helped the procure of abortion were punished. The kinds of punishment were; imprisonment, fine, condemnation to the galleys and exile.

Key Words: Ottoman Empire, Abortion, the rights of children, financial support to families.

Osmanlı imparatorluğunun son yüzyılı, dışarıda, dünyada baş gösteren yeni düzenin kuruluşuna karşı topraklarını koruma mücadelesi, içeride ise yeni oluşturulan dünya düzeninde yer alabilmek için toplumsal yapıyı batı normlarına uygun şekilde yeniden biçimlendirme dönemi olarak tarihe geçmiştir. Özellikle toplumun katmanları ve toplum ile İmparatorluk arasındaki ahengi sağlamaya yönelik çalışmalar imparatorluk tarihinde önemli bir yer tutar. Osmanlı resmi kayıtlarına yansıdığı kadarıyla toplum ile imparatorluk arasındaki ilişkileri belirleme çabalarından biri de ihtiyacı olan ailelere yapılan yardımlardır. On dokuzuncu yüzyıl arşiv belgeleri imparatorluğun tebaasına sosyal alanda yaptığı yardımların kanıtları niteliğindeki bilgilerle doludur. Bugünkü anlamıyla sosyal devlet anlayışına uygun olarak ele alınması gereken bu yardımların, imparatorluğun her döneminde ve her bölgesinde, ihtiyaç

* Akdeniz Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

* Akdeniz Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

* Akdeniz Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

sahibi ailelere yapıldığı görülmektedir. Bahsedilen devlet yardımlarının en önemlilerinden biri çocuklara yapılan yardımlar ve onların haklarının korunmasına yönelik alınan tedbirlerdir. İmparatorluk, toplumun en küçük unsuru olan ailenin ve aileyi oluşturan fertlerin, özellikle çocukların, her türlü tehlikelere karşı korunmasına ve bütün imkânsızlıklara rağmen muhtaç ailelere gerekli yardımların yapılmasına büyük önem göstermiştir.

Bu bağlamda, yetim çocuklara ailelerinden kalan mallarının korunmasına yardımcı olmaları için vasî tayin edilmesi,¹ dilsiz ve göremeyen çocukların eğitimi için yeni ve uygun eğitim kurumlarının oluşturulması,² çocukları kaçırap fidye isteyenlerin prangaya vurulması³ gibi konularda sert önlemler alınmış; böylece çocukların mağdur olmaları engellenmeye çalışıldığı gibi bu duruma sebep olanlar cezalandırılmıştır.

Yine imparatorluğun her köşesinde çocuk hastalıklarının önlenmesine ve tedavisine yönelik tedbirlerin göz ardı edilmediği anlaşılmaktadır. Çocukların sıklıkla yakalandıkları hastalıkların yok edilmesine yönelik girişimler ile hasta çocuklara tıbbî yardımların ve gerekli müdahalenin yapılması konularında son derece hassas davranıldığına şahit olunmaktadır. Özellikle *tetkih-i cüderî* (çiçek) ve *tifo* hastalıklarından çocukların korunmasına yönelik çalışmalar kayda değerdir.⁴

Çocukların hayatları, sağlıkları ve hakları ile yakından ilgilenen Osmanlı imparatorluğunda, ebeveynler de sıkı kontrol altında tutulmaya çalışılmıştır. Ailelerin kontrolsüz hareket etmelerini engelleyen imparatorluk, ıskat-ı cenin (çocuk düşürme)in yasaklanması konusuna da ayrı bir önem göstermiştir.

Çocuk düşürmenin, günümüzde de ağır yaptırımları vardır. Sözelimi, Türk Ceza Kanununda (TCK) bu konu ile ilgili yasaklar ve cezalar yer almaktadır. TCK'nın 99, 100 ve 101. maddeleri çocuk düşürme, düşürme ve kısırlaştırma konularını kapsamaktadır. Bahsedilen eylemin ciddi suç sayıldığı TCK'nın 99'uncu maddesi şu şekilde düzenlenmiştir:

“(1) Rızası olmaksızın bir kadının çocuğunu düşürten kişi, beş yıldan on yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(2) Tıbbî zorunluluk bulunmadığı hâlde, rızaya dayalı olsa bile, gebelik süresi on haftadan fazla olan bir kadının çocuğunu düşürten kişi, iki yıldan dört yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Bu durumda, çocuğunun düşürülmesine rıza gösteren kadın hakkında bir yıla kadar hapis veya adli para cezasına hükmolunur.

(3) Birinci fıkrada yazılı fi'îl kadının beden veya ruh sağlığı bakımından bir zarara uğramasına neden olmuşsa, kişi altı yıldan on iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır; fi'îlin kadının ölümüne neden olması hâlinde, onbeş yıldan yirmi yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.

(4) İkinci fıkrada yazılı fi'îl kadının beden veya ruh sağlığı bakımından bir zarara uğramasına neden olmuşsa, kişi üç yıldan altı yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır; fi'îlin kadının ölümüne neden olması hâlinde, dört yıldan sekiz yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.

(5) Rızaya dayalı olsa bile, gebelik süresi on haftayı doldurmamış olan bir kadının çocuğunun yetkili olmayan bir kişi tarafından düşürülmesi hâlinde; iki yıldan dört yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. Yukarıdaki fıkralarda tanımlanan diğer fi'îller yetkili olmayan bir kişi tarafından işlendiği takdirde, bu fıkralara göre verilecek ceza, yarı oranında artırılarak hükmolunur.

¹ BOA., A. MKT. DVN-66/19.

² BOA., M.V-148/52.

³ BOA., A. MKT. MVL-45/5.

⁴ BOA., MV.-209/79, 236/79, BOA., A.MKT.UM-285/3, BOA., A.MKT.MVL.-40/99.

(6) Kadının mağduru olduğu bir suç sonucu gebe kalması hâlinde, süresi yirmi haftadan fazla olmamak ve kadının rızası olmak koşuluyla, gebeliği sona erdirene ceza verilmez. Ancak, bunun için gebeliğin uzman hekimler tarafından hastane ortamında sona erdirilmesi gerekir.”

Öte yandan TCK, çocuğunu düşüren annelere de bir takım yaptırımlar uygulanmasına hükmeder. Kanununun 100. maddesinde çocuğunu isteyerek düşüren kadının cezalandırılmasını;

“Gebelik süresi on haftadan fazla olan kadının çocuğunu isteyerek düşürmesi hâlinde, bir yıla kadar hapis veya adlî para cezasına hükmolunur.”

hükmü ile yasaklamaktadır. On haftalık olması demek çocuğun organlarının belirmiş olması ile ilgilidir. On haftayı doldurmamış çocukların düşürülmesi, henüz uzuvlarının oluşmadığı gerekçesiyle bu ceza kapsamının dışındatutulmuştur. Osmanlı İmparatorluğu döneminde de suçun oluşması için aynı gerekçe göz önüne alınıyordu. Sözelimi Mecele-i Ahkâm-ı Adliye’yi hazırlayan cemiyetin üyelerinden Ömer Hilmi Karînbâdîzâde tarafından 27 Ramazan 1301 (20 Temmuz 1884) tarihinde kâleme alınan ve Mekteb-i Hukûk-ı Şahâne yani Hukuk Fakültesi son sınıf öğrencilerine okutulan Kanun Mecmuâsı’nın 137’inci maddesinde;

“Gurre’nin⁵ lüzumunda ceninin müstebinü’l-hilkat⁶ olması şarttır. Binaenaleyh henüz azası belirmemiş olan cenin için gurre lâzım gelmez”⁷

hükmü ile bu ayırım dile getirilmiştir.

TCK’nun 101. maddesi ise kısırlaştırma ile ilgilidir. Birinci fıkra da zorla kısırlaştırmadan bahsedilerek;

“Bir erkek veya kadını rızası olmaksızın kısırlaştıran kimse, üç yıldan altı yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Fî’il, kısırlaştırma işlemi yapma yetkisi olmayan bir kimse tarafından yapılırsa, ceza üçte bir oranında artırılır.”

ifadesi ile eylemi gerçekleştiren kişi ağır hapis ile cezalandırılırken, ikinci fıkrada rızaya dayalı olması halinde dahî işlem yetkisiz kişilerce yapılmışsa cezaî işlemin olacağı hükmü yer almaktadır;

“Rızaya dayalı olsa bile, kısırlaştırma fî’ilinin yetkili olmayan bir kişi tarafından işlenmesi hâlinde, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.”

Günümüz ceza kanunlarında yer alan ve cezaî yaptırımı olan ıskat-ı cenini yasaklama girişimleri, Osmanlı imparatorluğu zamanında da ciddi olarak ele alınmış ve bu durum önlenmeye çalışılmıştır. On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısına kadar şerî hükümlerle engellenmeye çalışılan ıskat-ı cenin, Tanzimat Fermânı’nın ilanından sonra bir suç kabul edilerek ceza kanunnamelerinde yer almıştır.

İskat-ı cenini engelleme çabalarının altında yatan en önemli nedenlerden biri İmparatorluğun içine düştüğü nüfus darlığıdır. Özellikle on dokuzuncu yüzyılda ortaya çıkan nüfus darlığı, İmparatorluğun üzerinde yoğunlaştığı bir sorun olmuş, bu soruna yol açan bütün engeller ortadan kaldırılmak istenmiştir. Bu bağlamda nüfus artışını sağlamaya yönelik çabaların başında ıskat-ı ceninin yasaklanması gelmiştir. İslam hukukuna göre de yasak olan ıskat-ı cenin,⁸ zaten Osmanlı arşiv belgelerine nüfusu müthiş savaşlardan ve öldürücü hastalıklardan daha fazla azalttığı için ve İslam nüfusunun arttırılması gerekçesiyle yasaklandığı şeklinde geçmektedir;

“Nezd-i maâlî-i vefd-i mülûkdârîlerinde mâ’lûm-ı derkâr bulunduğu üzere mile’l-kadîme ve hazîre kavânîni umûmen teksîr-i nüfus emr-i mühîmmîni istihsâl için birçok kavâ’id-i müşevvîkeyi hâvi olub sâlik olduğumuz dîn-i

⁵ Çocuk düşürme ceza olarak ödenmesi gereken para, tazminat.

⁶ Yaratıldığının aşikar olması, uzuvlarının belirginleşmiş olması

⁷ Öztürk, Mustafa, “Osmanlı Döneminde İskat-ı Ceninin Yeri ve Hükmü”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, cilt 1, sayı 1, (Elazığ 1987), s.202.

⁸ Öztürk, M., a.g.m., s.199.

mübeyyin-i Muhammedîyye'de dahî izdivâcî tergîb ve teksîr-i nüfusu teşvîk yolunda âyât-i celîle ve âhâdis-i nebevîyye mevcûtdur bu evâmîr-i dînîye ile beraber devlet-i Aliyye-i Osmânîyye'nin teşkîlât-i siyâsîyesi icâbî hizmet-i askerîyyeyi bi'l-fi'il îfâ eden yalnız ahâlî-i İslâmiye olduğundan umûm tebaa-i Müslime için izdivâc ve teksîr-i nüfus emr-i mühûmine dikkat-i lâzîmeden iken kurâ ve kasabatda teksîr-i nüfus-i İslâmiye'nin uğradığı müşkîlât ve bu bâbda ibkâ olunan envâ-i muzırrât selâmet-i millet ve devleti rahneye uğratacak ve hâmi-i dîn-i mübeyyin ve halîfe-i rây-i zemîn velînîmetimiz pâdişâhumuz efendimiz hazretlerinin selâmet-i mülk ve devlet ve terfîye-i ahvâl-i riâyet husûsuna ma'tûf olan nazar-i dikkat mülûkânelerini celb edecek bir sûrette görülmektedir taklîl ve ihlâk-i nüfusu bâdî olan bu hâl iskat-i cenîn keyfiyetidir ahâlî-i kurâ-i fukâra ve âcîzeden bulunmak ve îâşe-yi evlâda kâdir olamamak hasebiyle ebeveyn bir iki evlâda sâhib oldukdan sonra mahzan kendilerini bâr-ı ızdırâb altında bırakmamak ve başka evlâd getirmemek için bu tarîk-i fâside sülûk etmektedirler bu bâbda mesmû' ve tahkîkatla müsbet olan vukûâtın ta'dâdı gayr-i kabil olub yalnız bir köyde hâmile olduğu hâlde evlâdını iskat için uğraşırken terk-i hayât eden az zamanda beş altı kadın müşâhede edilmiştir işte bu hâlin netice-i muzırrâsından olarak bundan yirmi sene akdem cesîm ve nüfus-i kesîr olan kurâ-i İslâmiye'nin bu müddet zarfında fi'il-i geriye-i mezkûre ibtilâdan nâşî gerek nüfus ve gerek hâne cihetiyle beşte bire kadar tenzîl ettiği görülmektedir her ne kadar iskat-i cenîn edenler inullah mes'ûl olduğu gibi kavânîn-i hükümet-i seniyyede dahî bu fi'ile sülûk edenler hakkında şiddetli cezâlar tertîb olunmuş ise de câhil ve gâfil olan halk bu ahkâm-ı mücazâtın derecesini takdîrden âciz buldukları cihetle fi'il-i mekrûhlarını hafiyen icrâ etmekte ve bu bâbda öğrendikleri usûller ve bildikleri mühlîk ilâçlar hakikaten şâyân-i cür'et görülmekte bulunmuştur fakr-i zarûret sa'ikasıyla bu fi'il-i kabihe başlayan ve âdet edinen ahâlî-i kurâyî cüz'î bir teşvîk ve tergîb gösterilmek sûretiyle bu hareketlerinden vazgeçirmek ve sa'adet-i mülk ve devleti temîn etmek kabil olacağı vârid-i hatr olmaktadır dersa'adet ahâlîsi gibi hizmet-i fi'iliye-i askerîyede bulunmayan tebaa-i şâhânenin müstesnâ tutulması ve istifâdenin yalnız fi'ilen askerlik edenlere tahsîs edilmesi sûretiyle altı veya yedi evlâd dünyâyâ getiren ebeveynlere mikdâr-i münâsib maâş tahsîsi gibi bir mükafât vaad buyrulduğu sûrette bilâ-ihtiyâçla evlâdını fedâ eden yâni milletin nüfusunu müthîş muharebelerden ve mühlîk hastalıklardan ziyâde taklîl eyleyen ebeveynin if'al-i mihribânesine bir sedd-i sedîd çekilmiş olur

Millet-i necîbe-i Osmânîyye'nin teksîrini ve selâmetini temîn edecek ve bir musîbet ve âfet demek olan âdet-i gerîhe-i mebhûseden halâs eyleyecek bi'l-cümle tedâbirin ittihazı husûsunda ve her hâlde emr-i fermân ârâ-yı sâ'ibe-i mülûkdârîleri ve ikdâmat-i mütevâlîyye-i şehriyârîleri millet ve devleti nice nice mehâlikden halâs eden ve sa'adet ve selâmetini ve feyz ve terfîsini temîn eyleyen velînîmetimiz umûm tebaa-i Osmânîyye'nin merdümek-i çeşm ve bâ'is-i sa'adet-i sevgili ve merhametli pâdişâhumuz efendimiz hazretlerininindir.”⁹

İmparatorluğun iskat-ı cenîni yasaklama gerekçelerinin yanı sıra ailelerin neden bu yola başvurdukları da dikkat çekicidir. Yukarıdaki belgede geçen “ ahâlî-i kurâ-i fukâra ve âcîzeden bulunmak ve îâşe-yi evlâda kâdir olamamak hasebiyle ebeveyn bir iki evlâda sâhib oldukdan sonra mahzan kendilerini bâr-ı ızdırâb altında bırakmamak ve başka evlâd getirmemek için bu tarîk-i fâside sülûk etmektedirler.” cümlesinden anlaşılacağı üzere Osmanlı tebası iskat-ı cenîne ekonomik sıkıntılar yüzünden başvuruyorlardı. Bir veya iki çocuğa sahip olan ailelerin daha fazlasına bakamayacakları ve ekonomik sıkıntı çekeceklerini düşündüklerinden, istenmeyen gebeliklerden kurtulmanın yolu olarak iskat-ı cenîni tercih ettikleri anlaşılıyor.

⁹ BOA., Y.TPK.AZJ-46/19.

Osmanlı imparatorluğu tarihinde ıskat-ı ceninin yasak olduğuna dair en eski belge 6 Ramazan 1179 (16.02.1766) tarihlidir. Bu belge İznikmid sakinlerinden olan Ebubekir Bey'in karısı Ayşe'den, kendisinden habersiz üç kere çocuk düşürmesi sebebiyle şikâyetçi olmasıyla ilgilidir. Adı geçen belgede, Ebubekir Bey karısından dem (kan) adı altında ihkak-ı hak¹⁰ talep etmekte, davanın “çavûş mübâşeretiyile mahallinde şer'le” görülmesi, eğer bu mümkün olmaz ise davanın İstanbul'da yapılması istenilmektedir. İskat-ı cenin ile ilgili şu ana kadar ulaşılabildiğimiz en eski belge olması bakımında burada aynen vermek uygun olacaktır:

“Cenâb-ı kerîm ve rabb-ı müsteân-ı rahîm-i celîl-i şâne hazretleri

Şevketlü muhabbetlü kerâmetlü azimetlü pâdişâh-ı âlem-penâh efendimiz hazretlerinin mahz-ı hayr havâh-ı âlem olan mübârek vücûd-ı hümayûnlarını cem'-i ekdâr-ı gûşeden masun ve mahfuz eyleyüb serîr-i saltanat-ı aliyyelerinde tûl-ı ömrü ile ber-karâr ve ber-devâm eyleye âmin, arzûhâl-i kulları İznikmid sâkinlerinden olup bundan akdem zevce-i mutlakam olan Ayşe nâm hâtûn bu kullarından izinsiz üç defâ ilâçla kasden hamlini meyyit düşürüb üç bile evlâdını itlâf-ı nesl zâyî etmekle mezbûreden ber-muktezâ-yı şer' üç adet evlâdlarının dem diyetlerini talep ve ihkak-ı hakk murâd eylediğimde mezbûrenin muâyyen kesîreleri olduğundan bir türlü mukavemet ve icrâ-yı hakk olamayıp şöd-ı rahâl birre âsitâne-i aliyyeye gelip şevketlü kerâmetlü efendimizin merhamet ve şefkati âleme mebzûl olmakla rikab-ı hümayûna arzuhale cesâret kılındı merâhim-i mülûkânelerinden mercû mutazırrıdır ki hasbetullah-ı Teâlâ ve hâl-i perîşânıma merhameten yedimde olan fetvâ-yı şerîfe manzûr-ı hümayûnları buyruldukda çavûş kulları mübâşeretiyile mezbûr Ayşe ile mahallinde şer'le ihkak-ı hakk mümkin olmaz ise mezbûreyi asitaneye ihzar ve mezkûr evlâdlarının dem-i diyetlerini ber-muktezâ-yı şer' icrâ ve ihkak-ı hakk olmak için İznikmid kadısına hitaben emr-i âlişân isdâr ve ihsân buyrulamak bâbında emr-i hümayûn şevket-makrûn şevketlü muhabbetlü kerâmetlü azimetlü pâdişâh-ı âlem-penâh efendimiz hazretlerindir, fî 6 R. 179, Ebûbekir bendeleri”¹¹

III. Selim'in tahta çıkmasından hemen sonra 1789'da ıskat-ı cenine yol açan ilaçların, tabipler ve eczacılar tarafından satışının yasak olduğuna dair yayınladığı ferman da bu konuya ve ıskat-ı ceninin yasaklanmasına yönelik çabalara örnek olması bakımından önemli bir belgedir.¹²

İmparatorluğun yenilikçi padişahları arasında başı çeken II. Mahmut zamanında da ıskat-ı ceninin ortadan kaldırılmasına yönelik yoğun çaba sarf edildiği anlaşılmaktadır. Bu döneme ait iki belge bu konuda oldukça aydınlatıcı bilgiler verir. İlki 12 Şaban 1242 (11 Mart 1827) tarihli olup Divan-ı Hümayun'dan Saray Baş Kâtipliğine gönderilmiştir. Bu belgede önceki tarihlerdeki uygulamalara atıfta bulunularak ıskat-ı cenin ile uğraşan kadınlara engel olunması için çaba sarf edilmesine rağmen bunda başarılı olunamadığı, suçu işleyenlerin yakalandıklarında cezalandırılmalarının şer-i şerife uygun olup olmadığı sorulmuş olduğu, verilen cevapta, cezalandırılmalarının şer-i şerife uygun olduğunun belirtildiği, Yahudî kadınlardan “Katil Ebe” denilen İlya Makzi(?) ile iki kadının tenbîh ve ikazla yola gelmedikleri, ibret için üçünün birden Selanik'e gönderildikleri, Rum ve Ermeni patrikleri ile hahambaşına yazılmış olan buyrulduklar ile Müslüman ve Gayrimüslim ebelerin ıskat-ı cenin işlerine kalkışmamaları istenmiş, ıskat-ı cenin ihbarı durumunda gerekli cezaî işlemlerin yapılacağı bildirilmiştir. Ahmet Hezarfen¹³ ve Selçuk Akşin Somel¹⁴ tarafından da ele alınan belge şu şekilde düzenlenmiştir:

“Ser-etibba hazret-i şehriyâri atufetlü faziletlü efendim hazretleri;

¹⁰ Hakkını teslim etmek, yerine getirmek.

¹¹ BOA., C.ADL-80/4825.

¹² Somel, Selçuk Akşin, “Osmanlı Son Döneminde İskat-ı Cenin Meselesi”, **Kebikeç**, Sayı 13, Ankara, 2002, s.71.

¹³ Hezarfen, Ahmet, “Ba'zı Belgelerin Işığında İskat-ı Cenin ve Hayat Kadınları”, **Târîh ve Toplum**, cilt 35, sayı 207, (2001), s.182.

¹⁴ Somel, A., a.g.m., s.71-72.

Âsitâne-i aliyyede ehl-i İslâm veyâhûd ve nasarâdan ebelik san'atıyla me'lûf olan ba'zı karılar mücerreed tam' ve irtikaba mebnî hâmile hâtûnlara devâ verip ifâ-yı ıskat-ı cenîn ettirmek ve aralıkda birazının dahî helâkına sebep olmakda oldukları tahkîk olunub bu emr-i münkîrin beher hâl men' ve def'ıyla âmme-i nâsın muzırrâtıdan kurtarılması lâzime-i zimmet-i diyânet olduğundan ol irâde-i muktezâ-yı şer'iyyesi taraf-ı hazret-i fetvâ-penâhileri ledel-istifsâr ebelik dâ'îyesinde olan hüner hâtûnlara ıskat-ı cenîn için devâ verib ıskat-ı cenîne sebep olduğundan ma'âda ba'zı hâtûnların dahî helâkına sebep olub bu fî'il-i şen'iyi mu'tâd etmekden nâşî zarârı olsa hüner bu fî'il-i şen'iden emr-i âlî evâmîr ile zecr ve men' olunup ita'ât etmez ise te'dîp olunmağa emr-i meşrû' olur mu? El-cevâb, olur deyü fetvâ-yı şerîfe verilmiş ve Yahûdî karılardan Katil Ebe dimekle ma'rûf İlya Makzî(?) makûle ve kalfası mesâbesinden olan Rahil Polisa(?) nâm kimesneler öteden berü bu kâr-ı mekrûh ile me'lûfe oldukları mütevâtîr ve yalnız tenbîh ve te'kîd ile memnû' ve münzecir olamayacakları zâhîr olduğuna binâen ibretü'l-sâ'îrin üçü birden Selânîk'e nefy ve ta'zîb olunmuş ve keyfiyeti kendi milletlerinden ebelik edenlere gereği gibi tenbîh ve te'kîd eylemeleri zımnında Rûm ve Ermenî patriklerine ve haham başıya başka başka buyuruldular tasdîr ettirilmiş olmakla siz dahî ba'de-zîn hâmile hâtûnlara o misillü ıskat-ı cenîne dâ'îr edvîye vermemelerini ve eğer verirlerse muktezâ-yı şer'-i şerîf üzere icrâ-yı te'dîblerine ibtidâr kılınacağını bi'l-cümle ehl-i İslâm ve milel-i selâse ebelerine ber-vech-i e'kîd tenbîh ve te'kîde himmet ve hâlleri taharrî olunarak içlerinden dinlemeyib de yine bu fî'il-i şen'iyeye tasaddî ederi haber olunur ise hakkında lâzım gelen te'dîb-i şer'î icrâ olunmak için keyfiyeti ifâdeye mübâderet eylesün deyü fi 12 Ş. 242" ¹⁵

II. Mahmut dönemine ait diğer belge ise evahir-i Şaban 1254 (Kasım ayının sonu 1838) tarihli fermanıdır. ¹⁶ Akşin Somel, II. Mahmut tarafından yayınlanan bu fermanı, o zamana kadar var olan çocuk düşürme vakalarını önleyici belgelere nazaran daha sistematik ve daha tutarlı bir düzenleme olarak kabul etmektedir. ¹⁷ Nitekim bu fermanın yayınlanmasından önce Meclis-i Umûr-ı Nâfia, Dâr-ı Şûrâyı Bâb-ı Âli ve Meclis-i Valâ-yı Ahkâm-ı Adliye tarafından bir rapor hazırlanmış ve bahsedilen ferman bu doğrultuda kaleme alınmıştır. ¹⁸ Söz konusu raporun içeriğine bakıldığında, öncelikle nüfusun azalmasının önüne geçilmesi gerektiği, çocuk düşürmenin dinî bakımdan da günah sayıldığı, padişahın bu konuya verdiği önem ve çocuk düşürmenin engellenmesi için gerekli tedbirlerin neler olduğu gibi konular üzerinde durulmaktadır. ¹⁹

Bahsedilen rapor Dâr-ı Şûrâ-yı Bâb-ı Âli'de görüşüldükten sonra bir mazbata hazırlanmış ve burada ıskat-ı cenine yol açacak ilaçların sadece tabipler ve eczacılarca hazırlanmadığı, pek çok kadının ıskat-ı cenin için ilaç yaptığı uyarısında bulunularak özellikle bazı gayrimüslim kadınların bu işlerden ellerinin çektirilmesi istenmiştir. Hazırlanan mazbata Meclis-i Valâ-yı Ahkâm-ı Adliye'de görüşülerek II. Mahmut'a arz edilmek üzere kabul edilmiş ve imparatorluk geneline yayılmasının gerekliliği üzerinde durularak adı geçen ferman kaleme alınmıştır. ²⁰

Daha sistematik ve daha tutarlı düzenleme olarak kabul edilen 1838 tarihli fermanın, belirtildiği gibi, ülkenin dört bir yanına gönderildiği ve merkez tarafından bu fermana dile getirilen hususların taşrada da hayli ilgi gördüğü anlaşılmaktadır. Nitekim kadınlara ulaşan fermana yine kadılar tarafından

¹⁵ BOA., C.SH-9/437.

¹⁶ "memâlik-i mahrûsa-i şahânem ehâlisinden ba'zıları mugâyir-i rızâ-yı cenâb-ı hallâku'l-âlem ve bâdi-yi killet nesl-i benî âdem olan ıskat-ı cenîn mâdde-i gerîhesini irtikâb etmekde olub... kendileri dahî telef olmak misüllü...hiç kimesneye ilaç vermemek üzere patrik ve hahambaşlıları ma'rîfetiyle...ehl-i İslâm ebeleri İstanbul kadısı nezdine celb olunarak..." bu fermanın tamamı Konya Şer'iyye Sicilindeki kayıttan alınarak, Mustafa Öztürk tarafından yayınlanmıştır. Bkz. a.g.m. s.203-205.

¹⁷ Somel, A., a.g.m., s.72.

¹⁸ Somel, A., a.g.m., s.72.

¹⁹ Somel, A., a.g.m., s.72-73.

²⁰ Somel, A., a.g.m., s.74-75.

verilen cevaplarda, ıskat-ı cenin ile ilgili olarak açıklanan hususların dikkate alındığı, bütün ahaliye duyurulduğu ve bu konuda fermanda emredilen işlemlerin yerine getirileceği bildirilmektedir. Sözgelimi, 5 Zilkâde 1254 (20 Ocak 1839) tarihli Urmiye kadısı Ebubekir'in,²¹ Selh-i Ramazan 1254 (17 Aralık 1838) tarihli Menlek kadısı Mustafa'nın,²² 13 Zilkade 1254 (28 Ocak 1839) tarihli Babadağı kadısı Hüseyin'in,²³ 15 Şevval 1254 (1 Ocak 1839) tarihli Serfice Kadısı İbrahim Hulusi'nin,²⁴ 13 Ramazan

²¹ “Derr-i devlet mekine-i arz-ı dâ’î-i kemineleridir ki, Dârü’l-hilâfetü’l-aliyye ve memâlik-i mahrûsa-i şâhâne ahâlisinden ba’zıları mugâyir-i rızâ-yı cenâb ve hilâf-ı âlem ve bâdî-i killet-i nesl-i benî âdem olan ıskat-ı cenîn mâdde-i gerîthesini irtikâb etmekte âdetâ katl-i nefis kabilinden bir günâh-ı azîm ve mekb(?) olanların mahzar-ı mücâzât ve evlâ-yı ni’metin kadr-ı kıymetini bilmediklerinden küfrân ni’imlik seyyiesine giriftâr olarak kendileri dahî telef olmak misillü müstehak-ı belâları bedhî ve bu yüzden kâ’in ahâlî ve berâyânın âsâr-ı hasarat ve inâddan vikâyeleri lâzîmeden idüğüne muktezâ-yı irâde-i seniyye-i mülûkâne üzere dersaadette mecâlis-i aliyye lede’l-müzâkere lâzîm gelenlere tenbîh buyrulduğu hâlât-ı mekr ve hileden içtinâb ve hiçbir ferdin ıskat-ı cenîne cür’et edememesi dikkat ve istimâm ve bi’l-cümle etibbâ ve eczâcılara muskat-ı cenîne dâ’ir muâlece vermemeleri için e’kîdî tenbîh olunması vazîfe-i nisâdın dahî ferd-i vâhidesi emr-i gerîhese cesâret ve hasâret eder ise kendileri ve zevceleri tedibât-ı lâyıkaları icrâ kılınması bâbında şeref-efzâ-yı sahîfe-i berâ-yı südür buyrulan fermân-ı celîl-iş-şân Urmuye kazâsı mahkemesinde me’ûr Tâtâr kulları yediyle lede’l-vürûd ve t-tescîl bi’l-cümle lâzîmü’l-huzûr muvâcehelerinde feth ve kırâ’ât ve tefhîm-i keyfiyet olundukda sem’an ve ta’aten merâsimini gibbel-edâ cevaplarında ber-mantûk-ı emr-i âlî amel ve hareket üzere oldukları bi’l-iltimâs takrîrleri pâye-i serîr-i âlâya arz ve î’lâm olundu, tahrîren fi’l-yevmi’l-hâmis min şehri-zi’l-ka’deti’ş-şerîfe li-sene erbaa ve hamsîn ve mieteyn ve elf, Urmiye nâ’ibi Ebubekir”, (5 Za. 1254) BOA., C.DH-36/1790.

²² “Derr-i devlet mekine-i arz-ı dâ’î-i kemineleridir ki, Dârü’l-hilâfetü’l-aliyye ve memâlik-i mahrûsa-i şâhâne ahâlisinden ba’zıları mugâyir-i rızâ-yı cenâb ve hilâf-ı âlem ve bâdî-i killet-i nesl-i benî âdem olan ıskat-ı cenîn mâdde-i gerîthesini irtikâb etmekte cenîni ıskat âdetâ katl-i nefis kabilinden bir günâh-ı azîm ve mekine olanlar mücâzât-ı azrûreyeye mazhar olacaklarından bu yüzden dahî cümleyi vikâye vesâ’ilinin istikmâlî lâzîm gelmiş idüğüne binâen muktezâ-yı irâde-i seniyye-i mülûkâne üzere meclîs-i umûr-ı nâfi’ada ve dâr-ı şûrâ-yı bâb-ı âlî ve meclîs-i vâlâ-yı ahkâm-ı adliyye lede’l-müzâkere evvel emirda dersaadette ve bilâd-ı selâsede kâ’in bi’l-cümle etibba ve eczâcılara ıskat-ı cenîne dâ’ir ilâç vermemeleri için seretibbâ-ı cihândârâne tarafından e’kîdî tenbîh olunarak müel-i erbaadan ebelerin ve tabâbet san’atlarında bulunanlar dahî bu mâdde için kimesneye ilâç vermemek üzere patrik ve hahambaşuları hazretleri ale’l-infirâd yemîn verilmek ve her bir mahalde bulunan ehl-i İslâm ebeleri ve imâmırları vesatıyatıyla İslâmbol kadısı nezîne celb olunarak fi-mâba’d o makule ıskat-ı cenîn ilâcını hiçbir kimesneye vermemeleri tahlîf olunmak ve bu misillü mâdde-i gerîhenin külliyyen memâlik-i mahrûsa-i şâhâneneden def’ ve ref’ ve ba’de-zîn bu misillü hilâf-ı mekrûha vukû’ bulmamak nizâm-ı mezkûrun ale’l-devâm tenfîzine dikkat-ı tâm ve sa’y mâlâ-keâm olunması husûsuna sünâh buyrulan irâde-i seniyye-i mülûkâne mücibince sâdir buyrulan bir kıt’a fermân-ı celîl-iş-şân Menlek mahkemesine lede’l-vürûd ve t-tescîl ve imtisâlen der-akab bi’l-cümle lâzîmü’l-huzûr meclîs-i şer’e celb ve muvâcehelerinde feth ve kırâ’ât ve mazmûn-ı münîfi cümleye î’lâm ve işa’ât olundukda sem’an ve ta’aten merâsimini ba’de’l-edâ devâm-ı ömr-i şevket hazret-i zıllullahî du’â-yı hayriye edâsıyla ber-mantûk-ı irâde-i seniyye her birleri amel ve hareket ve ale’l-devâm nizâm-ı mezkûrun tenfîzine dikkat-ı tâm ve sa’y ve mâlâ-keâm edeceklerini taahhüdleri vâkî’ü’l-hâl bi’l-iltimâs pâye-i serîr-i saltanat-ı âlâya arz ve î’lâm olundu bâki emr-i fermân hazret-i men lehü’l-emrindir, tahrîren fi selh-i Ramazân li-sene erbaa ve hamsîn ve mieteyn ve elf, Menlek nâ’ibi Mustafa” (selh-i N. 1254) BOA., C.SH-21/1026.

²³ “Derr-i devlet mekine-i arz-ı dâ’î-i kemineleridir ki, Hikmet-i mübalağa-i samdâniye ile ma’ûriyet ve âbâdâniyetini memâlik ve bilâd ve kasabat-ı ahâlî ve ibâdın kesret ve vefretiyale hâsıl olageldiği zâhir ve nümâyân ve mev’î benî âdem dâ’îma kendisini ve zürriyetini telefden vikâye lâzîmeden iken ba’zıları mugâyir-i rızâ-yı âlî killet-i benî âdem olan ıskat-ı cenîn mâdde-i gerîhiesi irtikâb etmekte olup muâlece-i mühlîke isti’mâl ederek kendileri telef olmak misillü müstehak-ı belâ olageldikleri vâreste-i kayd ve tefhîm olduğına ve bu makule ıskat-ı cenîn muâlecesini hiçbir kimesneye vermemeleri ve kemâliyle dikkat olunmasını havî tenbîhat ve sâ’ireyi muhtevî cümleye hitâben sahîfe-i berâ-yı südür buyrulan fermân-ı celîl-iş-şân umûr-ı dâhîliye Tâtârlarından Hasan Ağa kulları yediyle Babadağı kazâsı mahkemesine lede’l-vürûd ve t-tescîl levâzîmü’l-huzûr muvâcehelerinde feth ve kırâ’ât olundukda sem’an ve ta’aten merâsimini bade’l-edâ ber-mantûk-ı emr-i fermân-ı hazret-i cihânbânî harekete kıyâm ve husûs-ı mezkûre lâzîm gelenlere tenbîhât ve te’kîdât icrâsıyla ale’l-devâm istihsâl-i cân ve irâde-i aliyye mücibince takayyüd-i tâm kılınarak farîza-i zimmet-i ubûdiyetimiz olan hayriye-i hazret-i zıllullahiye kemâl-i ihtimâm ve dikkat ve müvâzebet üzere olduğunda ol ki vâkî’ü’l-hâl bi’l-iltimâs derr-i devlet-i merhamet-karâra arz ve î’lâm olundu ol ki bâki emr hazret-i men lehü’l-emrindir, tahrîren fi’l-yevmi’l-sâlis ve’l-aşer min şehri-zi’l-ka’deti’ş-şerîfe li-sene erbaa ve hamsîn ve mieteyn ve elf, Babadağı nâ’ibi Hüseyin” (13 Za. 1254) BOA., C.SH-12/566.

²⁴ “Derr-i devlet mekine-i arz-ı dâ’î-i kemineleridir ki, Dârü’l-hilâfetü’l-aliyye ve memâlik-i mahrûsa-i şâhâne ahâlisinden ba’zıları mugâyir-i rızâ-yı cenâb ve hilâf-ı âlem ve bâdî-i killet-i nesl-i benî âdem olan ıskat-ı cenîn mâdde-i gerîthesini irtikâb etmekte ve ba’zıları ıskatı âdetâ katl-i nefis kabilinden bir günâh-ı azîm ve mekb(?) olanlar mahzar mücâzât-ı zarûre ve evlâd-ı ni’metinin kadr-ı kıymetini bilmediklerinden küfrân-ni’imlik seyyiesine giriftâr olarak ba’zı muâleceât-ı mühlîke isti’mâl eder iken kendileri dahî telef olmak misillü müstehak-ı belâ ile günâgün oldukları ve bu yüzden kâffe-i ahâlî ve berâyânın âsâr-ı hasaret ve inâddan vikâyeleri lâzîmeden idüğüne mebnî bu def’a husûs-ı mezkûr muktezâ-yı irâde-i seniyye-i mülûkâne üzere dersaadette mecâlis-i aliyye lede’l-müzâkere lâzîm gelenlere tenbîh buyrulduğu misillü fi-mâ-ba’d bu gûne hâlât-ı mekrûha vukû’ bulmamak ve hiçbir ferdin ıskat-ı cenîne cür’et edememesi husûslarına dikkat ve ihtimâm olunmak bâbında Rûm İlinin sol kolunda vâkî’ umûma hitâben şeref-kabîl sahîfe-i südür olan fermân-ı celîl-iş-şân Serfice mahkemesine lede’l-şerîfî’l-vürûd ve t-tescîl bi’l-cümle lâzîmü’l-huzûr muvâcehelerinde kırâ’ât olunup sem’an ve ta’aten merâsimini ba’de’l-edâ ber-tbk-ı fermân-ı cihândârî üzere husûs-ı mezkûre dersaadette olduğu misillü cümle lâzîm gelenlere gereği gibi tenbîh ve tekid kılınmış ve tbk-ı irâde-i seniyye-i hizmet-i mübâşiriyesi verilip nizâm-ı mezkûrun ale’l-devâm infâz ve icrâsına dikkat olunacağı ol ki vâkî’ü’l-hâldir bi’l-iltimâs pâye-i serîr-i muâdelet-semûre arz ve î’lâm olundu bâkî’ü’l-emr hazret-i men lehü’l-emrindir, tahrîren fi’l-yevmi’l-hâmis ve’l-aşer min şehri-Şevvâli’l-mükkerrem li-sene erbaa ve hamsîn ve mieteyn ve elf, Serfice nâ’ibi İbrahim Hulusî”, (15 L. 1254) BOA., C.SH-7/306.

1254 (30 Kasım 1838) tarihli Vize Kadısı es-Seyyid Selim'in,²⁵ 3 Zilkade 1254 (18 Ocak 1839) tarihli Niğde kadısı es-Seyyid Ebubekir'in,²⁶ 14 Zilkade 1254 (29 Ocak 1839) tarihli İskenderiye Kadısı es-Seyyid İsmet'in,²⁷ 9 Şevval 1254 (21 Aralık 1838) tarihli İznik Kadısı es-Seyyid Arab'ın,²⁸ 23 Ramazan 1254 (10 Aralık 1838) tarihli Orta kadısı Hafız İsmail-zade es-Seyyid Hikmet'in²⁹ ve 27 Şevval 1254 (13

²⁵ “Derr-i devlet mekine-i arz-ı dâ’î-i kemineleridir ki, Dârü’l-hilâfetü’l-aliyye ve memâlik-i mahrûsa-i şâhâne ahâlisinden ba’zıları mugâyir-i rızâ-yı cenâb ve hilâf-ı âlem ve bâdî-i killet-i nesil-i benî âdem olan ıskat-ı cenîn mâtde-i gerîhesini irtikâb etmekte olup bu emr-i mekrûhenin külliyyen men’ ve def’iyle ahâlî ve berâyânın bu yüzden dahî âsâr-ı hasaret ve inâddan vikâyeleri vesâ’ilinin istihsâli lâzım gelmiş idüğüne binâen fi-mâ-ba’d bir tarâfda hiçbir ferdin ıskat-ı cenîne cür’et edememesi husûsunu dersaadette olduğu vecihle râbûta-i kuvvâya bend ve tevsîk birrle dâ’îma ve müstemiren icrâsına bi’l-ittifâk ihtimâm ve dikkat olunmak bâbında şeref-efzâ-yı sahîfe-i südür buyrulan fermân-ı celilî’ş-şân Vize mahkemesine lede’l-vürûd ve t-tescil lâzimü’l-huzûr muvâcehelerinde feth ve kıra’ât olundukda sem’an ve ta’aten merâsimini ba’de’l-edâ ber-mantûk-ı emr-i âlî amel ve hareket kemâliyle ihtimâm ve dikkat olunacağı takrîr ve taahhüdlere bi’l-iltimâs pâye-i serîr-i âlâya arz ve î’lâm olundu bâkîü’l-emr hazret-i men lehü’l-emrindir, tahrîren fi’l-yevmi’l-sâlis ve’l-aşer min şehri-i Ramazânü’l-mübârek li-sene erbaa ve hamsîn ve mieteyn ve elf, Vize nâ’ibi es-Seyyid Selim” (13 N. 1254) BOA., C.DH-65/3225.

²⁶ “Derr-i devlet mekine-i arz-ı dâ’î-i kemineleridir ki, Dârü’l-hilâfetü’l-aliyye ve memâlik-i mahrûsa-i şâhâne ahâlisinden nisa taifelerinden ba’zıları mugâyir-i rızâ-yı bâdî irtikâb etmekte oldukları ıskat-ı cenîn mâtde-i gerîhesine irtikâb olup cenâb-ı vacibü’l-vücûdu irâde-i aliyyesiyle sürûr şeref-yâfte olan ıskat adet-i katl kabilinden bir günâh-ı azîm ve mekb-i mücâzât-ı zarûreye mazhar olacaklarından başka bu vecihle küfrân ni’imlik seyyiesine acilen giriftâr olunacağı zâhir ve nümâyân ise de ekseriya skat vukû’ bulur ve ba’zı muâlecât-ı mühlîke istihsâl eder iken kendüleri telef olmak müsillü müstehak-ı belâya düçâr olduklarına alışmış olmaktan nâşi bu emr-i mekrûhun külliyyen men’ ve def’ ve iktizâ eden tenbîhatı havî şeref-yâfte-i südür buyrulan bir kut’a fermân-ı celilî’ş-şân medîne-i Niğde mahkemesine lede’l-vürûd ve t-tescil lâzimü’l-huzûr muvâcehelerinde feth ve kıra’ât olundukda sem’an ve ta’aten merâsimini ba’de’l-edâ ber-mantûk-ı emr-i âlî icrâsına taahhüd oldukları ol ki vâkiü’l-hâl bi’l-iltimâs pâye-i serîr-i saltanat-ı âlâya arz ve î’lâm olundu bâkî emr ü fermân hazret-i men lehü’l-emrindir, tahrîren fi’l-yevmi’l-sâlis min şehri-i zi’l-ka’deti’ş-şerîfe li-sene erbaa ve hamsîn ve mieteyn ve elf, Niğde nâ’ibi es-Seyyid Ebubekir,” (3 Za. 1254) BOA., C.DH-131/6543.

²⁷ “Derr-i devlet mekine-i arz-ı dâ’î-i kemineleridir ki, Hikmet-i baliğâ-i samdâniye ile ma’mûriyet ve abâdî-i memâlik ve bilâd kaziyesi ahâlî ve ibâdın kesret ve vefretiyile hâsıl olageldiği zâhir ve nev’i benî âdem daima kendi nesl ve zürriyetini telef hâlinde killet-i nüfusu bâdî olacak hâlât-ı na-marziyeden ihtirâz ve icinâb üzere olmaları farz-ı ayn mesâbesinde idüğü bedihî ve bâhir iken ba’zı bilâd ahâlisi mugâyir-i rızâ-yı cenâb-ı hilâf-ı âlem ve bâdî-i killet-i nesl-i benî âdem olan ıskat-ı cenîn mâtde-i gerîhesini irtikâb etmekte olup cenâb-ı vacibü’l-vücûdu irâde-i aliyyesiyle perver-şiyâfte olan cenîni ıskat âdetâ katl-i nefis kabilinden bir günâh-ı azîm ve mekb(?) olanlar mücâzât-ı zarûreye mazhar olacaklarından başka acilen dahî ukubet-i dünyeviyeye giriftâr olarak ve cenîni ıskat için ba’zı muâlecât-ı mühlîke isti’âm eder iken kendüleri dahî telef olmak misillü müstehak-ı belâya günâgün olageldikleri vâreste-i kayd ve tefhîm olmakla zât-ı hilâfet-simat-ı hazret-i şâhâne mevhibe-i husûsa olan memâlik-perverî merhamet ve şefkat iktizâsınca bu emr-i mekrûhun külliyyen men’ ve def’iyle bu yüzden âsâr-ı haserattan vikâye olunmak üzere kâffe-i etibbâ ve eczâcılara sıkat-ı cenîne dâ’ir muâcelât verilmemesi milel-i erbaadan ebelik ve tababet ve ispançarlık sanatlarında bulunan kimesnelere yemin verilmek ve ebelerine inamları vesatatyile tahlîf olunmak ve ba’demâ bu makule husûsata cesâret edenler haklarında mücâzât-ı şedide icrâ olunacağı ve vesaya-yı sâ’ire muhtevi Rum ilinin orta kolu nihâyetine varınca umûma hitâben inâyet-bahşâ-yı südür olan bir kut’a fermân-ı abdü’l-unvan memuru kulları yedile medîne-i İskenderiye mahkemesine lede’ş-şerîfî’l-vürûd ve t-tescil bi’l-cümle lâzimü’l-huzûr muvâcehelerinde feth ve kıra’ât ve tefhîm-i keyfiyet olundukda sem’an ve ta’aten merâsim sem’-i mutava’atı gibbe’l-edâ eyyam-ı umûr ve devlet hazret-i pâdişâhi ve kıvâm-i ferr-şevket cenâb-ı tâcdârî ed’iyyesine yek-zebân olarak muvâzibet ile ba’de-zin bu makule husûsat gayr-i câ’izeye cesâret olunmaması husûsuna sa’y ve dikkat olunacağı takrîrlere bi’l-iltimâs pâye-i serîr-i âlâya arz ve î’lâm olundu bâkî emr ü fermân hazret-i men lehü’l-emrindir, tahrîren fi’l-yevmi’l-râbî ve’l-aşer min şehri-i zi’l-hiceti’ş-şerîfe li-sene erbaa ve hamsîn ve mieteyn ve elf, İskenderiye Kadısı es-Seyyid İsmet” (14 Z. 1254) BOA., C.DH-136/6794.

²⁸ “Derr-i devlet mekine-i arz-ı dâ’î-i kemineleridir ki, Dârü’l-hilâfetü’l-aliyye ve memâlik-i mahrûsa-i şâhâne kâ’inân ahâlisinden ba’zıları mugâyir-i rızâ-yı cenâb hilâf-ı âlem ve bâdî-i killet-i nesl-i benî âdem olan ıskat-ı cenîn maddesini irtikâb etmekte oldukları husûsan ıskat-ı cenîn âdetâ katl hükmünde bir günâh-ı azîme olup mücâzât-ı zarûreye mazhar olacaklarından başka semere-i hüda olan ni’metin kadr-ı kıymetini bilmediklerinden küfrân-ı ni’metlik ve giriftâr-ı azab olmaktan vikâye ve ıskat-ı cenîn maddesini zevc ve zevce taraflarına takrîr ve tefhîm ve semere-i hüda olan veled bi-kaza-alahü teala sıkat zuhûru tahki ve bi-gayr-i hakk vâki’ oldukda te’dibat-ı lâyıkasıyla icrâ olunmak bâbında bir kut’a fermân-ı adalet-i muhafaza-i din-i unvan İznik kazasına şeref-vürûd ve t-tescil lâzimü’l-huzûr muvâcehelerinde feth ve kıra’ât olundukda sem’an ve ta’aten merâsimini ba’de’l-edâ tdk-ı irâde-i seniyye üzere kâffe-i müta’ehhilûn yek-vücûd birrle şerîf-i mazharının ilhâk ve hilâf-ı rızâ-yı seniyyeden hazer birrle sıkat mâtde-i vacibü’l-vücûdu irâde-i aliyyesiyle perver-şiyâfa olan ıskat-ı adet-i katl kabilinden bir günâh-ı azîm ve mekb olanlar mücâzât-ı zarûreye mazhar olacaklarından başka küfrân ni’imlik seyyiesine acilen dahî giriftâr olarak ekseriya sıkat vukû’ bulur ve ıskat için ba’zı muâlecât-ı mühlîke isti’âm eder iken kendüleri telef olmak müsillü müstehak-ı belâya günâgün olageldikleri vâreste-i kayd-ı tefhîm olduğuna ve zât-ı hilâfet-simat-ı mülûkâneye mevhibe’l-hibe olan memâlik-i perverî ve merhamet ve şefkat iktizâsınca bu emr-i mekrûhun külliyyen men’ ve def’i husûsuna irâde-i seniyye müteallik buyrularak husûs-ı azîm ve mezbûr ba’de-zin vukuu bulmamak üzere verilen nizâm-ı müstahsenenin derciyle nizâm-ı mezkûrun her bir mahalde dâ’îma müstemir-ül icrâ ve fi-mâ-ba’d ıskat-ı cenîn mâtde-i gerîhesine gerek ehl-i İslâm ve gerek milel-i selâseden mekb(?) ve mütecâsir olur ise o makulelerin

²⁹ “Derr-i devlet mekine-i arz-ı dâ’î-i kemineleridir ki, Hikmet-i baliğâ-i samdâniye ile ma’mûriyet ve abâdî-i memâlik ve bilâd kaziyesi ahâlî ve ibâdın kesret ve vefretiyile hasıl olageldiği zâhir ve bâhir iken memâlik-i mahrûsai’l-mesalik-i şâhâne ahâlisinden ba’zıları mugâyir-i rızâ-yı cenâb hilâf-ı âlem ve bâdî-i killet-i nesil-i benî âdem olan ıskat-ı cenîn mâtde-i gerîhesini irtikâb etmekte olup cenâb-ı vacibü’l-vücûdu irâde-i aliyyesiyle perver-şiyâfa olan ıskat-ı adet-i katl kabilinden bir günâh-ı azîm ve mekb olanlar mücâzât-ı zarûreye mazhar olacaklarından başka küfrân ni’imlik seyyiesine acilen dahî giriftâr olarak ekseriya sıkat vukû’ bulur ve ıskat için ba’zı muâlecât-ı mühlîke isti’âm eder iken kendüleri telef olmak müsillü müstehak-ı belâya günâgün olageldikleri vâreste-i kayd-ı tefhîm olduğuna ve zât-ı hilâfet-simat-ı mülûkâneye mevhibe’l-hibe olan memâlik-i perverî ve merhamet ve şefkat iktizâsınca bu emr-i mekrûhun külliyyen men’ ve def’i husûsuna irâde-i seniyye müteallik buyrularak husûs-ı azîm ve mezbûr ba’de-zin vukuu bulmamak üzere verilen nizâm-ı müstahsenenin derciyle nizâm-ı mezkûrun her bir mahalde dâ’îma müstemir-ül icrâ ve fi-mâ-ba’d ıskat-ı cenîn mâtde-i gerîhesine gerek ehl-i İslâm ve gerek milel-i selâseden mekb(?) ve mütecâsir olur ise o makulelerin

Ocak 1839) Pirleye kadısı Süleyman'ın³⁰ İstanbul'a gönderdikleri cevabî yazılarında bu konuda yapılması gerekenlerin ve emirlerin yerine getirildiği ifade edilmektedir.

Verilen belgeler, tarihlerinden de anlaşıldığı üzere, Tanzimat Fermanının ilanından önceki dönemi kapsamaktadır. Bu dönemde ıskat-ı cenin ile ilgili yasaklamalar İslam hukuku çerçevesinde ele alınmaktadır. Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra yapılan yasal düzenlemelerle ıskat-ı cenin konusu ceza kanunnamelerinde yer almaya başlamıştır. İlk kez 21 Zilhicce 1274 (1 Ağustos 1858) tarihli ceza kanunnamesinde ıskat-ı cenin ile ilgili yasaklayıcı hüküm, bir kimsenin darp veya başka şekilde hamile bir kadının çocuk düşürmesine sebep olmaları halinde şer'î olarak diyet ödemeleri, eğer kasıtlı olarak yapılmış ise kürek cezası ile cezalandırılmaları şeklinde hükmolunmuştur.³¹

ıskat-ı cenin meselesine, yukarıda değinildiği gibi, Mecelle-i Ahkâm-i Adliye'yi hazırlayan cemiyetin üyelerinden Ömer Hilmi Karînâbâdzâde'nin, Mekteb-i Hukûk-ı Şahâne (Hukuk Fakültesi) son sınıf öğrencilerine okutulan Kanun Mecmuası'nda rastlanılmaktadır. Mecmuaya göre, ıskat-ı cenine sebep olanların 500 dirhem ceza ödemeleri gerektiği, düşen çocuğun kız ya da erkek olmasının önemli olmadığı, hatta düşürülen çocuk te'vem (ikiz) ise cezanın iki katına çıkarılmasının gerekliliği belirtilmektedir. Öte yandan, çocuğu düşüren annenin, kocasının rızası olmaksızın çocuk düşürmesi halinde ceza olarak 500 dirhem para ödemesi ve ölen çocuğun mirasından mahrum bırakılması gerektiği, ancak kocasının izni olması halinde bu cezaların işlemeceği de belirtilmektedir.³²

Eldeki bilgilerin ışığında; Osmanlı imparatorluğunda, öncelikli olarak, II. Mahmut'un 1838 tarihli fermanına kadar ıskat-ı cenin ile ilgili yasaklamaların olmasına rağmen henüz bir yasal düzenleme haline gelmediği, ancak 1838 tarihli ferman ile sistematikleştiği anlaşılmaktadır. ıskat-ı ceninin ceza kanunnamelerinde yer alması, fermanın ilanından yirmi yıl sonra, ilk kez 1858 yılında mümkün olmuştur.

Çocuk düşürme ile ilgili bütün yasaklayıcı hükümlerin, yukarıda tam metni verilen ilgili belgede de belirtildiği gibi, Osmanlı imparatorluğunun nüfus darlığını önlemeye yönelik çabaları olduğu ve gerekçe olarak dinî açıdan günah sayılmasının gösterildiği anlaşılmaktadır.

Osmanlı imparatorluğunda verilen belgelerin kaleme alınmasına sebep olan ıskat-ı ceninden genellikle şikâyet yoluyla haberdar olunuyordu. Bu bakımdan yapılan şikâyetler çok önem taşıyor ve bütün şikâyetler dikkatle inceleniyordu. 13 Zilkade 1307 (30 Haziran 1890) tarihli bir belgede bu konuda önemli bilgiler bulunmaktadır. Yıldız Saray-ı Hümayun Baş Kitabet Dairesinden çıkan belgede İzmir,

zevclerinin ve sıkatı müeddî olur muâcilât ve bunların haklarında mücâzât-ı şedîdenin ifâ olunması irâdesini şâmil ve bu husûs için mübâşir ta'yîn ve îzâm buyrulmuş olan nezâret-i seniyyenin umûr-ı dahîliye Tâtârlarından Mehmet Tâtâra beher kazadan 25'er kuruş hizmet verilip akçe-i ziyâde itasına tevzi ve mübaadet kılınmak bâbında Rum ilinin orta kolunda vâki' müşirana ve vüzera-yı azam ve ferikan-ı kiran hazretlerine ve mevali-i fiham ve kudat ve nüvvab dâ'ilerine vesâ'ire hütâben ve sâdır olan fermân-ı celîlü's-şân mahrusa-i Orta mahkemesine lede'l-vürûd ve't-tescîl imtisâlen lâzîmü'l-huzûr meclîs-i şer'e celb ve emr-i âlî mezkûr muvâcehelerinde feth ve kira'ât ve mazmûn-ı münîfi cümleye î'lân ve işa'ât olundukda her biri merâsim-i mutava'atan ve bermantûk-ı emr-i âlî ıskat-ı cenîn mâdde-i gerîhesinin gerek ahâlî-i İslâm ve gerek milel-i sâlis tarâfından ba'de-zin vukû' bulmamak için nizâm-ı müstahseniye-i mezkûre vehile icrâsına ihtimâm ve dikkat kılınacağı bi'l-iltimâs pâyeye serîr-i saltanat-ı âlâya î'lâm olundu bâkîü'l-emr hazret-i men lehü'l-emrindir, tahrîren fi'l-yevmi'l-sâlis ve'l-işrîn min şehr-i Ramazânü'l-mübârek li-sene erbaa ve hamsîn ve meteyn ve elf, Orta nâ'ibi Hafız İsmail-zâde es-Seyyid Hikmet" (23 N. 1254) BOA., C.ADL-14/896.

³⁰ "Derr-i devlet mekine-i arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki, Hikmet-i baliğâ-i samdâniye ile ma'mûriyet ve abâdî-i memâlik ve bilâd kazıyyesi ahâlî ve ibâdın kesret ve vefretiyle hâsıl olageldiği zâhir ve darül-hilâfeteü'l-aliyye ve memâlik-i mahrusa-i şâhâne ahâlîsinden ba'zıları muğâyir-i rızâ-yı cenâb hilâf-ı âlem ve bâdî-i killet-i nesil-i benî âdem olan ıskat-ı cenîn mâdde-i gerîhesini irtikâb etmekde olup cenâb-ı vacibü'l-vücûdu irâde-i aliyyesiyle perver şîyafta olan cenîni ıskat adetâ katl kabilinden bir günâh-ı azîm ve mekb olanlar mücâzât-ı azrûreye mazhar olacaklarından başka bu vecihle küfrân ni'imlik seyyiesine dahî acilen giriftâr olarak ekseriya sıkat vukû' bulur ve ıskat için ba'zı muâlecât-ı mühlîke isti'mâl eder iken kendüleri dahî telef olmak müsillü müstehak-ı belâya günâgün oldukları vâreste-i kayd ve tefhîm olduğuna ve zât-ı hilâfet-simat-ı mülûkâneye mevhibeü'l-hibe olan memâlik-i perverî ve merhamet ve şefkat-i seniyye müktezâsınca bu emr-i mekrûhun dahî külliyen men' ve def'i husûsuna irâde-i seniyye müteallik buyrulan husûs-ı mezbûre ba'de-zîn her bir mahalde dâ'îma ve müstemiren icrâ birrle ehl-i İslâm ve gerek milel-i sâ'îreden her kim ıskat-ı cenîn mâdde-i gerîhesine mütecâsir olur ise o makulelerin ve zevclerinin ve sıkatı müeddî olur muacilat ve bunların haklarında mücâzât-ı şedîde olunacağı bâbında tenbîh ve taahhüdiyesini hâvî şeref-rîz sūdûr buyrulan fermân-ı celîlü's-şân mübâşiri yediyle medîne-i Pirleye mahkemesine lede's-şerefü'l-vürûd ba'de'l-kayd bi'l-cümle lâzîmü'l-huzûr muvâcehelerinde feth ve kira'ât olundukda sem'an ve ta'aten merâsimini ba'de'l-edâ ber-tûk-ı irâde-i seniyye-i hazret-i cihândârî amel ve harekete bi'l-itîfâk ihtimâm ve dikkat olunacağı bi'l-iltimâs pâyeye serîr-i saltanat-ı âlâya arz ve î'lâm olundu bâkî emr-i fermân hazret-i men lehü'l-emrindir, tahrîren fi'l-yevmi'l-sâbi' ve'l-işrîn min şehr-i Şevvâli'l-mükerrrem li-sene erbaa ve hamsîn ve meteyn ve elf, Pirleye nâ'ibi Süleyman" (27 L. 1254) BOA., C.ADL-97/5849.

³¹ Öztürk, M., a.g.m., s.201, A. Somel, a.g.m., s.77-78.

³² Öztürk, M., a.g.m., s.202, Somel, A., a.g.m., s.70.

Bursa ve İstanbul civarındaki yerleşim yerlerinde seyahat ederken çocuk düşürme olaylarına şahit olan biri tarafından yapılan şikâyetin dikkate alındığı görülür. Bu belgede hem çocukların hem annelerin ölümünden duyulan rahatsızlık dile getirilmektedir. Ayrıca İslam nüfusunun bazı yerlerde tamamen yok olduğu belirtilmektedir. Nüfus artışının sağlanması için daha önceden beri çok çocuklu ailelere tev'em maaşı bağlandığı bu bakımdan ıskat-ı cenini önlemek için de dörtten fazla çocuğu olanlara maaş verilmesinin gerektiği ifade edilmekte, çocuk ölümlerinin incelenmesinin, ölümlerin ıskat-ı ceninden olup olmadığı araştırılmasının zorunlu olduğu, adlî ve mülkî makamlarca bu işin dikkate alınması zorunluluğunun altı çizilmektedir. Öte yandan aynı belgede altışar kişilik seyyar iki heyet oluşturularak hastalıklarla mücadele konusunda aileleri bilgilendirmek üzere ihtiyaç duyulan yerlere gönderilmelerinin gerektiği dile getirilmektedir.³³

10 Cemâzîyelâhir 308 (21. 01.1891) tarihinde de aynı konu yeniden gündeme gelmiş, Yıldız Saray-ı Hümayun Baş Kitabet Dairesi tarafından hükümdara sunulan belgede, daha önceleri ıskat-ı ceninin yasaklanmasına yönelik kararlar alındığı ve bununla ilgili hükümlerin ceza kanunnamelerine konulmasına rağmen halen ıskat-ı ceninin devam ettiğinin anlaşıldığı, bunun önlenmesi için dörtten fazla çocuğu olanlara mal sandıklarından otuzar guruş maaş verilmesinin gerektiği, ayrıca suç teşkil eden bu hareketin mülkî ve adlî makamlarca önlenmesinin İslam dininin gereği olduğunun ve insanlık açısından çok büyük suç oluşturduğunun belirginleştirilmesinin gerektiği ifade edilmiştir. İlgili belgede;

*“Yıldız Sarây-i Hümayûn Bâş Kitâbet Dâ’îresi
Memâlik-i mahrûsa-i şâhânenin ba’zı mahallerinde vukua getirilen ıskat-i
cenînin kavâ’id-i hıfzû’l-sıhhaya adem-i ri’âyetin nüfus-i İslâmîyece ba’is olduğu*

³³“Yıldız Sarây-ı Hümayûn Bâş Kitâbet Dâ’îresizmir ve Bursa cihetleriyle İstanbul civarındaki karyelerde zevcesiyle berâber-seyhâhat etmiş olan mevsukü’l-hüküm biri tarafından hak-pây-i hümayûn-i mülûkâneye şâyân-ı teessüf bir hâl olmak üzere arz ve hikâye olduğuna göre köylerde iki ve nihâyet üç çocuğu olan kadınlar tekrâr hâmil olurlar ise bir takım yabânî otların saplarından kaynatıkları suları içerek gâyet sühûlele ıskat-ı cenîn eylemekte olub hattâ nâkil-i mûmâileyhin zevcesi bir müddet bunların içinde bulunarak nebâtât-i mezkûreyi ne sûretle isti’mâl ve cenîni nasıl itlâf ettiklerini bizzât müşâhede ile zevcesine hikâye eylediği ve ıskat-i cenîne teşebbüs edenlerin yirmide dördü telef olmakta olub hattâ Karamürsel karyesinde bir sene zarfında yirmi kadar ıskat vukû’u gelerek dört kadının bundan vefât ettiği ve pek ziyâde şâyân-ı teessüf ahvâlden olmak üzere bu fa’îl-i kâbih yalnız İslâm karyelerinde zühûr ederek bunun da başlıca sebeplerinden biri zarûret idüğü anlaşılmaktadır nüfus-i İslâmîye bir tarafdan asker alınmak diğer tarafdan çocuk düşürmek sebepleriyle hayli tenâkus eylemekte hattâ ba’zı karyeler nüfus-i İslâmîyeden bütün bütûn hâli kalmakta ve Hıristiyan sâkin olan karyeler ise şu iki sebebin fiqdâni cihetiyle bilâkis kesb-i vüesât ve ma’mûriyet eylemekte olmasına nazaran bu ıskat-i cenîn mâddesi mehâlik-i Osmâniye için illet-i mehâlike kabilinden olarak hükümet-i seniyyenin buna bir çâre bulması farz-i ayn olduğundan tev'em tevellüd edenlere hükümet-i seniyyece ötedenberi ma’âş tahsis olunduğu misillü dörtten ziyâde evlâd sâhibi olan ashâb-ı ihtiyâca dahî vilâyet mâl sandıklarından münâsib mikdâr ma’âşât tahsis ve vefâtın ıskat-ı cenînden dolâyı vukû’ bulub bulmadığı anlaşılacak üzere etibbâ tarafından rapor verilmeğe cenâzelerin kaldırılmaması ve vülât-i âzâm ile mutasarrıf ve kaymakamlar ve sâ’ir kâffe-i me’mûriyet-i mülkiye ve adliyece bu husûs fevkâlâde nazari dikkat ve ehemmiyete alınarak ıskat-ı cenîn fi’ili irtikab eyleyenler hakkında kanûnen lâzım gelen mücâzâtın icrâsında ağız-ı ayn olunmaması husûslarının vesâ’ir iktizâ eden tedâbirin bâb-ı âlice teemmül ve mülâhazasıyla neticesinin arz-i atabe-i ulyâ kılınması ve hak-pây-i şâhâneye arz eyledikden sonra umûm-i vilâyât gazeteleriyle neşr ve î’lân olunmak üzere makam-i celîl-i sadâretpenâhîlerinden bir î’lânâme müsveddesi tanzim ve buna telef-i nefis hakkında olan âyât-i kerîme ve ahâdis-i şerîfenin dahî derc edilmesi ve nüfus-i İslâmîyenin tenâkusu mücib-i ahvâlden biri de taşraca hıfzû’l-sıhha kavâ’idine riâyet olunmaması meselesi ediğünden kâffe-i vilâyât-i şâhâneyi devr ve teftiş etmek ve me’mûriyet-i mülkiyeden birer münâsip zâtın taht-i riâyâsetinde olarak içlerinde cerrâh dahî bulunmak şartıyla altışar kişiden mürekkep olmak üzere iki seyyâr heyet-i sıhhiye teşkiliyle bunlara î’tâ kılınmak üzere bir ta’limâtname kaleme alınarak gönderilen hastalıkların esbâb-ı mücibesiyile bunların def’i çâresini hâvî her vilâyet hakkında başka başka mütâlâa beyânı ve sıhhat ve “fiyoz entermitanet” gibi marazlarla sâ’ir keyifsizlikler ve Avrupa’dan mezîyetin getirdiği familyaya dahî mirâs kalan hastalıkların def’i zümunda ittihâzı lâzım gelen tedâbirin vülât-i â’zâma ihtiyâyla berâber bâb-ı âlî cânib-i sâmiyesine dahî beyân ve î’sârı ve taşrâda ekser hâneler hıfzû’l-sıhha kavâ’idine mügâyir olarak binâ edilmiş olduğu gibi ağdiyeye ve esbâb-ı istirâhata î’tinâ edilmekte olub hattâ yatak olmayarak halkın toprak üzerinde yattığı mervî olduğundan karyelerde me’kûlat ve meşrûbât neden ibâret olduğunun ve ebniyenin ka’ide-i hıfzû’l-sıhhaya ne derece tevâfuk eylediğinin bi’t-tahkik verilecek rapordaki tafsîli husûslarının ve intihâb edilecek etibba miyânında mirâlây ve kaymakam rütbelerinde zevât bulunabileceğinden ileride nizâ’ ve ihtilâfa mahal kalmamak üzere heyet-i mezkûre riâyâsetinde bulunacak zât-ı âzâdan dün bir rütbeli dahî hâ’iz olsa âzânın yine re’is-i mûmâileyhe tâbî’ olacağı mâddenin sâ’ir lâzım gelen mevâd ile berâber sâlifü’z-zıkr ta’limâtnameye derc olunması ve işbû heyetlerin vukû’ bulacak mesârifinin her vilâyeti dolaştıkça ol vilâyet emvâlden tesviyesi mâddesi taht-ı temine alınmakla berâber bunlara mükemmel olarak mukarreb vesâ’ire muâyenesine muktezî âlât ve edvât ve iş takımlarıyla edviye-i lâzime î’tâ ve her heyet âzâsından birinin fenn-i kimyada muhâresesi bulunmasına î’fînâ kılınarak kendisine her vilâyet dahilindeki suları bi’l-muâyene hâvî olduğu mevâd hakkında tertib edeceği rapor ile berâber mezkûr suların mikdâr-ı kâfiyyesini tubbiye nezâretine irsâl eylemesi husûsu vazife ta’yin olunmak ve dikkatlerinde himem-i muâdenetlerinden istifâde-i himem kendilerine ameliyât göstermek için bu sene mekteb-i tıbbiye-i şâhânedan neş’et edecek efendilerden mümkün olduğu hâlde beşer altışar kişi bulundurulmak şartıyla zıkr olunan hey’etler âzâsının gâyet hazîk ve tecrübeli etibbâdan olarak bi’l-intihâb isimlerinin tanzim olunacak ta’limât ve kaleme alınacak î’lân-ı müsveddeleriyle berâber südde-i seniyye-i şâhâneye arz ve takdîmi şeref-sâdir olan irâde-i hükümet adden hazret-i hilâfetpenâhî iktizâ-i celîleden bulunmuş olmağla ol bâbda emr-i fermân hazret-i men lehü’l-emrindir, fî 12 Zi’l-ka’de 307, fî 17 Hazîrân 306, serkâtib-i hazret-i Şehrîyâr”, BOA., İDAH-1185/92723.

tenâkusa nazaran bu bâbda ittihâzı lâzım gelen tedâbirin icrâsı ve manzûr-i âlî hakkında şeref-südûr buyrulan irâde-i seniyye-i mülûkâne mantûk-i münîfî üzere dâhîliye nezâreti celîlesince teşkil olunan komisyondan tanzîm edilen mazbata ile melfûfâtı meclîs-i vükelâ-i mahsûsada lede'l-kıraa ol bâbda kaleme alınan mazbatanın takımıyla arz-i huzûr-i âlî kılınmışına dâ'ir resîde-i dest-i tevkîr ve îcâl olan fî 23 Cemâzîyelevvel 308 târîhiyle tezkîre-i sâmi-i sadâret-penâhi melfûfâtıyla berâber meşmûl'ül haza-i âlî buyruldu komisyonun mazbatasında ıskat-i cenîn mâdde-i fazîhesinin vukuuna sebep onlalar hakkında cezâ kanûnnâme-i hümayûnunda cezâlar ta'yîn olunmuş ise de bunun icrâatına pek de îtinâ olunmamakda bulunduğundan bu bâbda me'mûriyet-i mülkîye ve adlîye taraflarından aġmâz-ı ayn edilmemek için ittihâz-i tedâbir edilmesi lüzûmu arz ve beyân kılınmış olub me'mûriyet-i mezkûre bu mâdde-i fazîhenin men'ine ve diyâneten ve insâniyeten dahî me'mûr ve mecbûr oldukları cihetle bunlardan bu bâbda aġmâz-ı ayn edenlerin vazîfe-i dinîye ve insanîyelerini îfâ etmemiş demek olacaklarından o misillülerin mes'ûliyet-i şedîdeye düçâr olacaklarına dâ'ir ta'lîmât-nâmeye bir mâdde derc ve bu cinâyetin kat'iyen önü alınmak üzere sâ'ir iktiza edenlere tenbîhât-i e'kîde ve şedîde icrâ edilmek ve bu bâbda kaleme alınmış olan beyânnâme tarâf-ı sâmi-i Şeyhülislâmiye'den bi'l-müतालaa imlâ ve ibâresince olan haf ve noksânları tashîh ve ikmâl ve lâzım gelen mevâd-i münâsebe bulunduğu hâlde îlâve edilerek tab' olunmazdan evvel manzûr-i âlî buyrulmak için tekrâr arz-ı huzûr-i âlî kılınmak ve dörtten ziyâde evlâdî olanlara vilâyet mâl sandıklarından şehri otuzar gurûş maâş tahsisi tensîb edilmiş ise de dörtten ziyâde evlâd sâhibi olan zî-kudret kimselerin dahî zarûret hâllerinden bahisle maâş istid'âsına tasaddî etmeleri muhtemel olub bu hâl bi'l-ahire hazîne-i devlete bârgîrân olabileceğinden tahsîs edilecek maâşâtın zarûret ihtiyâcı muhakkak ve ale'l-vücûd olanlara hasrîyetin temîni sûret-i şâmil olunmakla berâber maâşât-ı mezkûre mahalleri Ziraat Bankaları hâsılâtından tesvîye ettirilmek üzere keyfiyet meclîs-i mahsûs-ı vükelâca tekrâr mevki'-i tezkîre konularak icrâ edilecek ta'dîlat ve müzâkerât netâyicinin yeniden tanzîm kılınacak mazbata ile arz-ı 'atebe-i ulyâ kılınması şeref-sâdır olan irâde-i seniyye-i hazret-i pâdişâhi îcâb-i aliyyesinden bulunmuş ve evrâk-i mesrûfe takımıyla leffen tarâf-i sâmi-i efhemîlerine i'âde kılınmış olmağla ol bâbda emr-i fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir fî 10 Cemâzîyelâhir 308, fî 8 Kanûn-i Sâni 306, Ser-Kâtib hazret-i şehriyârî"³⁴

denilmektedir.

Osmanlı imparatorluğunun içine düştüğü nüfus darlığının ortadan kalkması için hukukî, dinî ve ekonomik yöntemlerle önlemeye çalıştığı ıskat-ı cenin ile ilgili uygulamaların neler olduğunu arşiv belgelerinden öğrenebiliyoruz. Bu konudaki mevcut Osmanlı arşiv belgeleri incelendiğinde ıskat-ı cenini gerçekleştirenlerle ıskat-ı cenine yardım edenlere ne tür cezalar verildiğine dair bilgilere ulaşılmaktadır. Bu bilgilerden imparatorluk genelinde ıskat-ı cenini gerçekleştirenlere ve yardım edenlere genellikle hapis cezası, para cezası, kürek cezası veya sürgün cezası verildiği anlaşılmaktadır.

ıskat-ı cenin konusunda bu kadar hassas davranılması ve cezaî işlemlerin uygulanmasına rağmen bu işi yapan ve yaptırınlar her zaman var olmuşlardır. Özellikle Osmanlı tebaası olmayan bazı ecnebi kadınların ıskat-ı cenine yardımcı olduklarının anlaşılması üzerine sınır dışı edilmeleri için yoğun çaba harcanmıştır. Özellikle Rus asıllı olmakla birlikte Alman pasaportu taşıdığı tespit edilen Zibold isimli kadın bu konuda Osmanlı imparatorluğu ile Almanya arasında diplomatik bir sorun çıkmasına bile sebep olmuştur. Yıldız Sarayı Baş Kitabet dairesinden çıkan yazıda, adı geçen kadının Beyoğlu'nda çocuk düşürme sanatını icrâ ettiğinin anlaşıldığı, sınır dışı edilmesi gerektiğinin bildirildiği halde hala uygulanmadığı, Alman kadının çocuk düşürme konusunda mesleğine devam ettiğinin anlaşılması dolayısıyla hemen yurt dışına çıkarılması emredilmektedir.³⁵

³⁴ BOA., İ.DAH-1214/95051.

³⁵ "Yıldız Sarayı Hümayûn Baş kitabet Dâ'iresi, Beyoğlu'nda ıskat-ı cenine delalet etmekte olan Rusyalı Zibold nam kadının hâric-i memlekete çıkarılması evvelce Zabtiye Nezâretine tebliğ olunduğu hâlde hakkında henüz muâmele-i lâzime icrâ olunmayarak

Ancak, Hariciye Nezaretinden darsaate yazılan resmî yazıda Zibold'un derhal sınır dışı edilmesi gerektiği, bunun her devletin kendi hukukunun gereği olduğu,³⁶ ancak mahkemenin bu suçun sabit olduğuna dair bir kanıt bulunmadığına hükmettiği, bu konuda ne ferman buyrulacağı sorulduğu 16 Ramazan 1322 (24 Kasım 1904) tarihinde Sadrazam tarafından hükümdara arz edildiği anlaşılmaktadır.³⁷ Bu sırada Prizyen adlı bir gazetenin işe politik bir renk katmak istemesi üzerine yine Yıldız Sarayı Baş Kitabet Dairesinden çıkan yazıda hükümdar buyruğu ile her ne olursa olsun Alman kadınının sınır dışı edilmesinin emredildiği belirtilmiştir.³⁸ Buna rağmen Alman sefaretince bir türlü sınır dışı edilmemesi üzerine kadınının her halükarda sınır dışı edilmesinin ısrarla istendiği görülmektedir.³⁹ İmparatorluğun, politik mesele haline gelmesine rağmen bir kadınının sınır dışı edilmesi için uzun bir süre uğraşması ve bunu kendi hukukî hakları olduğunu vurgulaması, ıskat-ı ceninin önlenmesine verilen önemi göstermesi bakımından hali dikkat çekicidir.

Beyoğlu'nda icrâ-yı san'at etmekte olduğu anlaşıldığından merkumenin devâm-ı ikâmet ve san'atına mahal bırakılmayarak darsaadetten hemen def'-i memleketine teb'id edilmesi esbâbının istihsâli te'kiden şeref-südüdür buyrulan irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfetpenâhî icâb-ı celîlinden olmakla ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir, 14 Receb 1322 ve 11 Eylül 1320, Serkâtib-i şehîyârî Tahsin", BOA.,İ.HUS-121/1322.B-52.

³⁶ *Huzûr-ı sâmi-i sadâretpenâhiye Ma'rûz-ı çâker-i kemineridir ki,Almanyalı madam Zibold'un ıskat-ı cenîn gibi muâmelât-ı cinâtiyesi mükerreren vâki' ve sâbit olub bu gibilerin hâric-i memleketeye çıkarılması her devletin hukuk-ı sarîhası icâbından olduğundan için muhâberata düşürülmesine meydân verilmeyerek ona göre iktizâ-yı hâlin ifâsı şeref-südüdür buyrulan irâde-i seniyye-i hazret-i şehîyârî iktizâ-i celîlinden bulunduğunu mübellîğ resîde-i dest-i terkîm olan 12 Ramazân 1322 târîhli tezkire-i sâmiye-i cenâb-ı sadâretpenâhîleri mütalaa-güzar-ı çâkeri olarak sefârete bi'l-etrâf tebligât-ı lâzime icrâ ile merkumenin memâlik-i şâhânededen ihrâcına istihsâl-i muvâfakât zımında mesât-i mümkinine sarf olunmuş ise de ifâdât-ı sâbıkada bi'l-ısrâr merkumeye isnâd olunan fi'ilin mahkemece derece-i sübûta isâl eylemedikçe bir şey yapılamayacağı tekrar edilmiş ve bu bâbda zât-ı sâmi-i cenâb-ı sadâretpenâhîleriyle de müzâkere-i keyfiyet edildiği sırada merkumeye beşyüz yerine üçyüz lirâ kadar bir meblağ î'tâsıyla bu işin bitirilmesi münâsib olacağı efhâm buyurulmuş olduğundan merkumenin darsaadetten teb'idi için sefâretçe istenilen meblağın tensîb-i sâmi-i düstûrîleri vecihle üçyüz lirâyâ tenzîliyle sefâretin istihsâl-i muvaffakat için teklîfât icrâsına müssade buyrulduğu takdirde keyfiyetin emr ve inbâsı merhûn-ı irâde-i aliyye-i dâver-i efhemileridir emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir, 16 Ramazân 322 ve 11 Teşrin-i Sâni 320, Hariciye Nazırı", BOA., Y.A.HUS-481/76.*

³⁷ *Dâ'îre-i sadâretten,Almanyalı madam Zibold'un ıskat-ı cenîn gibi muâmelât-ı cinâtiyesi mükerreren vâki' ve sâbit olduğundan ve bu gibilerin hâric-i memleketeye çıkarılması her devletin hukuk-ı sarîhası icâbından bulunduğundan ona göre ifâ-yı muktezâsı hakkında şeref-sâdır olup tezkire-i husûsiye-i devletleriyle tebliğ olunan irâde-i seniyye-i hilâfetpenâhî mantûk-i celîline tevfiķan sîbk eden iş'âra cevaben hâriciye nezâret-i celîlesinden gelip leffen arz u takdîm kılınan tezkirede sefârete bi'l-etrâf tebligât-ı lâzime icrâ ile merkumenin memâlik-i şâhânededen ihrâcına istihsâl-i muvâfakat zımında mesât-i mümkinine sarf olunmuş ise de ifâdât-ı sâbıkada bi'l-ısrâr merkumeye isnâd olunan fi'ilin mahkemece sübûta isâl eylemedikçe bir şey yapılamayacağı tekrar edilmiş olduğundan bahsle merkumenin darsaadetten teb'idi için bi'l-müzâkere tensîb olunduğu üzere sefâretçe istenilen meblağın üçyüz lirâyâ tenzîliyle sefâretin muvâfakatı zımında teklîfât icrâsı lüzûm gösterilmiş ve mezbûrenin esâsen arr ve müfsidden şî'âr olması cihetle kendisinin bilâ-muhâkeme tardı hâlinde bir takım teşebbüsât bi-edibâta ve mel'anet-kârâneye ictisâr edeceği ifâdât-ı vâki'adan anlaşıldığından merkumenin irzâsı için sefâretçe talep edilen meblâğın üçyüz lirâyâ tenzîliyle def'i münâsib görünmüş ise de ol bâbda her ne vecihle emr u fermân buyrulur ise hükûm-i celîli infâz olurur efendim, 17 Ramazân 1322 ve 12 Teşrin-i Sâni 1320, Sadrazam", BOA.,Y.A.HUS-481/76.*

³⁸ *"Iskat-ı cenîn gibi muâmelât-ı cinâtiyede bulunmuş madam Zibold'un memâlik-i şâhânededen çıkarılması hakkında evvel ve âhir tebligât icrâ olunduğu gibi mezbûre için Almanya sefaretince vukû' bulan talep üzerine î'tâsı arz olunan üç yüz lirânın verilerek bir daha gelmemek şartıyla hemen tard ve def'i hakkında şeref-südüdür buyrulan irâde-i seniyye-i hilâfetpenâhîleri 19 Ramazân 1322 târîhinde tebliğ edilmişti bu kere yine Parizyen(?) nam gazete tarafından işe politika rengi verilme kasdıyla bir mazâle-i sahîfe derc edilmiş olub an-asl Rusya tebaasından iken her nasılsa Almaya pasaportunu hâmil olmuş olan merkumenin Kral Milan zamanında Zabçar'da(?)ve ba'dehu Sofya'da vâki' olan teşebbüsât ihtilâliye miyânesi üzerine her iki tarâfdan tard edilmiş bir kimse olmakla berâber hânedân-ı saltanat-ı seniyyeye âid olup İsmenk beyânı arzu buyrulmayan bir dâ'îrede kendisinin ıskat-ı cenîn gibi ifâli cinâyetkârânesi sûret-i muhakkada mesmû'-ı âli buyrulduğundan ve şu hâle karşı tarâf-ı eşref-i pâdişâhiden lânet ve nefret ve kât'iyen ittihaz-ı mesmû'iyet buyrulduğu gibi çünkü diyânet ve insanîyece memnû' ve menfûr bulunan bu gibi bir seyyeyi ihtiyâra kat'a mahal olmayıp sâye-i inâyet-perverîye-i hazret-i hilâfetpenâhîde cümlelerin mazhar-ı refâh ve ni'met olarak memnû'iyet-ı vâki'a-i kat'iyenin tesîri de şâhid ise de öyle if'âl-i cinâtiye icrâ eden cinnete-i merkumenin bir an ve bir dakika memâlik-i şâhâne dahîlindedir kılması ve mahiyet-i hakîkasına reng-i diğer vermesi asla tecciz ve kabul olunamayacağından iktizâ-yı hâlin hemen ifâsı sadakat-ı sâye-i sâmiye-i sadâretpenâhîlerine havâle buyrulduğunun şeref-vürûd buyrulan irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfetpenâhî mantûk-ı âlisine tevfiķan tebliğine ibtidâr kıldırı ol bâbda emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir, 7 Şevvâl 1322 ve 1 Kanûn-ı Evvel 1320 Serkâtib-i Şehîyârî Tahsin", BOA., İ.HUS-124/1322.L-32.*

³⁹ *"Iskat-ı cenîn gibi muâmelât-ı cinâtiyede bulunmuş madam Zibold'un buradan teb'idi için î'tâsı mukarrer olan üçyüz lirânın beşyüz lirâyâ iblâğı hakkında Almaya sefaretinin vâki' olan ifâdâtından bahsle mezkûr üçyüz lirânın beşyüz lirâyâ bi'l-iblâğ doğrudan doğruya sefir-i müşariül-ileyhe teslimi ile mezbûrenin hemen def'i istizânına dâ'îr dest-i tanzîm olan fi 9 Şevvâl 1322 târîhli tezkire-i husûsiye-i sadâretpenâhîleri manzâr-ı âli olarak merkumenin if'âl-i cinâyetkârânesi müsbet olduğu hâlde sefâretçe henüz tard ve def'i tarâfına gidilmemesi anlaşılmamakda olduğundan her ne yapılır ise yapılp merkumenin behemehâl darsaadetten tard ve teb'idi şeref-vürûd buyrulan irâde-i seniyye-i hilâfetpenâhî icâb-ı âlisinden olmakla ol bâbda emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir, 12 Şevvâl 322 ve 6 Kanûn-ı Evvel 320 Serkâtib-i şehîyârî, Tahsin", BOA.,İ.HUS-124/1322.L-37.*

Bu konuda sadece İstanbul'da değil imparatorluğun her bir köşesindeki ıskat-ı cenin ile ilgili olaylardan haberdar olunması üzerine yasaklayıcı emirlerin uygulanması gerektiği yönünde fermanlar gönderilmiştir. Sözelimi Selanik Valisi Ahmet'in Dersaadete yazdığı belgeden anlaşıldığına göre, Limnili Dimitri ile karısının ıskat-ı cenine yardım ettikleri kendi itiraflarıyla sabit olmuş, bunun üzerine Rum Patriliği'nin, Dimitri'nin Aynaroz'daki Zoğnoz manastırına, hanımının ise Midilli'deki Mevlova'da kadınlara mahsus olan Lemyinos manastırına gönderilmelerine dair teklifi kabul olunarak karı kocaya sürgün cezası uygulanmıştır.⁴⁰

ıskat-ı cenin ile ilgili olarak sıralanan cezaların uygulanmasının emredildiği konu ile ilgili bütün belgelerden anlaşılmaktadır.⁴¹ O kadar ki, yukarıda belirtilen kocasının rızası varsa herhangi bir cezaya tabi tutulmaması hükmünün aksine, ıskat-ı cenine kalkışan karısına yardım eden Kirmastı Kaymakamı Süleyman Rauf Bey, mahkemeye çıkarılan bir devlet görevlisi olarak tarihe geçmiştir.⁴²

Yine Dersaadet'ten Karasi Mutasarrıflığına gönderilen emirde de Emine adında bir kadının bir kerede üç çocuk doğurduğu, Tulumbacı adındaki ebe'nin göbeklerini kesmeyerek ölümlerine yol açtığı haber alınması üzerine bu olayın doğru olup olmadığının araştırılması, eğer doğru ise şeran ve kanunen gerekli cezaların verilmesi emredilmektedir.⁴³

Amasya'nın Merzifon kazasına tabi Rumcuk karyesinde Salih adlı kişinin ise tarlada üç aylık hamile karısıyla birlikte çalışırken Kör Ömer ve Deli Âlî adlı kişiler tarafından saldırıya uğradıklarını, bu sırada hamile karısının çocuğunu düşürdüğünü bildiren şikâyet mektubu üzerine, Mir-Miran tarafından olayın doğruluğunun araştırılması ve gerekli kanunî işlemin yapılması konusunda Amasya mutasarrıfına emir gönderilmiştir.⁴⁴

İstanbul Valisi tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen belgede de Makriköy'ün Osmaniye karyesinden Abdülvahab Efendi'nin zevcesi Saadet hanımın çocuğunu düşürmek için ilaç kullandığı ve bu konuda tahkikatın yapıldığı, bunun üzerine Abdülvahab Efendi'nin tutuklandığı bildirilmektedir.⁴⁵

⁴⁰ "Ma'rûz-i çâker-i kemineleridir ki, Limni cezîreli Dimitri Haskârî nâm şahsın kerimesiyle birleşib ıskat-i cenin mâtde-i kabihesine icisâr eyledikleri kendi ikrâr ve itirâflarıyla sâbit olarak bunların işbû hareketleri cinâyât-ı azîmeden olduğu ve merkumun Aynaroz'da kâ'in Zoğraf manastırına ve mezbûrenin dahî Midilli cezîresinde vâki' Mevlova'da nisâlara mahsûs olan Lemyinos manastırına nefy ve tagrîb olunmaları Rum Patriği cânibinden bâ-takrîr inhâ olunarak mezbûre mahal-i menfâsına gönderildiği misillü merkum dahî î'zâm buyrulduğu beyân-i âliyesiyle vüsûlünde manastır-i mezbûre irsâli fi 17 Ş. 72 târihiyle müverrah olub bu kere şeref-efzâ-yı sîdûr olan emr-nâme-i sâmi-i hidivânelerinde emr ve irâde buyrulub merkum dahî bi'l-vüsul tubk-i irâde-i sâbika-i asâfâneleri üzere manastır-i mezbûra sevk ve î'zâm kılınmış idüğü bi-lütûf-i Teâlâ muhat-ı ilm-i âlî-i fehîmâneleri buyruldukdâ ol bâbda ve her hâlde emr ve fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir, fi 29 L.72, Vâli-yi eyâlet-i Selânîk Ahmed bendeleri", BOA., A.MKT.UM-242/19.

⁴¹ BOA., C.DH-36/1790, 51/2519, 131/6543, BOA., Z.B-337/47.

⁴² BOA., İ.AZN-66/1324 R-01.

⁴³ "Karesi Mutasarrıfına Kemer-i Edremid sâkinelerinden ve Derziler aşiretinden Emine nâm hâtûnun batın-ı vâhiden tevelliüd eden 3 nefer çocuklarının Tulûmiyeci kızı nâm ebe göbeklerini kesmeyerek telef eylemiş olduğundan mahallinde bi'l-muhâkeme mezkûr çocukların diyet-i şer'îyelerinin mezbûreden istihsâli merkume Emine tarafından bâ-arzûhâl istid'â olunmaktan nâşi keyfiyet meclis-i vâlâyâ lede'l-havâle mezkûr ebe'nin şu masumları telef eylemesi sahîh ise doğrusu kendüsüne pek büyük kabahat olarak bi'l-muhâkeme hakkında mücâzât-ı şer'îyye ve kanûniye icrâsı lâzım geleceğinden zevât-mâtde ise şâyân-ı tedkîk idüğünden bu mâtddenin bi-farzane tahkikiyle mezbûrenin şu fezahata cür'eti tahakkuk ise hemen ber-vech-i tedkîk mürâfaa ve muhâkemesi icrâ olunarak tebeyyün edecek hâlin bâ-i'lâm ve mazbata inhâsı hususunun savb-ı saadetlerine bildirilmesi tezkîr kılınmış olmakla ol vecihle iktizâsının icrâ ve inhâsına himmet eylemesi siyâkında şukka." BOA., A.MKT.UM-396/66. (23 B. 1276)

⁴⁴ "Amasya Mutasarrıfına, Merzifon kazasına tâbi' Rumcuk karyesi sâkinlerinden Sâlih'in takdîm eylediği arzûhâlde zevcesi Hafîce Hâtûn zirâ' olunmakta olan tarlasının yanında olduğu ve üç aylık hâmile bulunduğu hâlde karye-i mezkûr sâkinlerinden Kör Ömer ve Deli Âlî nâm kimesneler mezkûr tarlayı zirâ ettirmemek dâ'îyesiyle mezbûrenin üzerine hücum ile ıskat-i cenin etdirmiş olduklarından bahsle bi't-terâfû' ihkak-i hak olunması husûsu istidâ' olunmuş olmakla keyfiyet-i muvâfık-ı inhâ ise şer'-i şerif ve meclis-i ma'rîfet ile rü'yet olunarak sübût-mâtdeye göre lâhik olacak hükmün î'lâmı husûsuna himmet eylemeniz bâbında şukka, Mîr-mîrân Mustafa", BOA., A.MKT.DV-135/44.

⁴⁵ "Dâhîlye Nezâret-i Celîlesi cânib-i âlisine, Ma'rûz-ı çâkerlerdir,

Fi 30 Mayıs 338 târihine müsâdif Salı günü Makriköy'ün Osmâniye karyesinde sâkin Abdülvahab Efendi'nin zevcesi Saadet Hânımda ıskat-i cenin vukua geldiği ve iki aydan beri hâmile bulunan mezbûrenin muâlece isti'mâl eylediği tebeyyün etdidüğünden bu bâbda tanzîm edilen tahkikat evrâkının müddeî umûmiliğine tevdi' kılındığı ve Abdülvahab efendinin taht-i tevkiife ve cenîni sâkûtin taht-i muhafazaya alındığı İstanbul Tabûru Kumândânlığının iş'ârına atfen dersaadet Jandarma Âlây Kumanadanlığından izbâr kılınmağla ma'rûzdur ol bâbda emr-i fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir, fi 6 Şevvâl 340, fi 3 Hazîrân 338, İstanbul Vâlisî Yusûf" BOA., DH.EUM.AYS-61/27.

İskat-ı cenin ile ilgili olarak Tavcı Mustafa isimli kişinin şikâyeti de bir hayli ilginçtir. Evinde misafir ettiği Leblebici Akif, Nuri ve Mustafa isimli kişiler ev sahibinin hamile olan karısına tecavüz etmiş, bu sırada kadının çocuğunu düşürmesine sebep olmuşlardır. Daha sonra kaçan bu kişiler yakalanınca bu suçlulara ne yapılması gerektiği konusunda emir beklediğini bildiren İstanbul Valisinin yazısı arşiv de yer almaktadır.⁴⁶

Ankara valisine gönderilen hükümde ise Enis Bey'in gönderdiği arzda; Kayseri sancağındaki Develi kazası sakinlerinden Hacı Ömer'in kendisini öldürmek amacıyla bir takım adamlarla evini bastığını, kendisini bulamadığını, ancak hanımını rencide ve tazyik ettiğini, bu yüzden karısının çocuğunu düşürmüş olduğunu bildirdiği, bunun derhal araştırılması ve şikâyetin doğruluğu halinde gerekli cezaî işlemin yapılması emredilmektedir.⁴⁷

Bu arada ıskat-ı cenine sebep olanların cezalarını çekmek için sürgün edildikten sonra affedildiklerine de rastlanılmaktadır. Sözgelimi Eyüb civarındaki Takiyeci Mahallesi sakinlerinden Emine Hatun'un gelini olan Münire'yi darb ederek çocuğunu düşürmesine sebep olan ve Rodos'a sürgüne gönderilen tersane-i amire yoklama odası ketebesinden Lütfullah'ın ıslah olduğu, ayrıca son günlerde hastalanması dolayısıyla affedilmeleri konusunda oğulları Ahmet ve Ali Rıza efendiler tarafından sunulan arz kabul görmüş, Lütfullah affedilmişti.⁴⁸

Bununla birlikte bazen yapılan şikâyetlerin incelenmesinde bir sonuca varılmadığı da oluyordu. Nitekim Bosna Valisine yazılan yazıda, Babce eski müdürü İbrahim Fehami Efendi ve hanımı hakkında bu yönde bir şikâyet yapılmış, ancak incelemeden bu suçun işlendiğine dair bir delil bulunmadığı bildirilmiştir.⁴⁹

Sonuç itibarıyla, Osmanlı İmparatorluğu'nda ıskat-ı cenin meselesi üzerine bu kadar titizlikle gidilmesinin, içine düşülen nüfus azlığı ile yakından ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Birbiri ardına meydana gelen savaşlar nedeniyle Müslüman nüfusun azalmasının aksine, özellikle on dokuzuncu yüzyılın ayrılıkçı rüzgârlarına kapılıp teker teker imparatorluktan kopma/koparıma çabasındaki gayrimüslimlerin nüfusundaki artış, ıskat-ı cenin ile yoğun mücadele edilmesinin önemli gerekçelerinden birini oluşturuyordu.

Aileler açısından bakıldığında ise ekonomik yetersizlik ıskat-ı cenin için çok önemli bir etkendi. İmparatorluğun içinde bulunduğu siyasî ve askerî sıkıntıların yanı sıra Osmanlı tebaasının yoğun olarak hissettiği ekonomik buhran, ebeveynlerin artan aile nüfusuna bakamama sorununu beraberinde getirmiş, bu sıkıntılı günlerde istenmeyen gebeliklere son verme gayreti en kestirme çözüm olarak tercih edilmiştir. Ailelerin ıskat-ı cenine başvurmaları ister istemez bu konuda faaliyet gösteren tabip ve gerekli ilaçların imalini gerçekleştiren eczacıların sayısını da arttırmıştı. Daha da ötesi sadece tabip ve eczacılar değil halk arasında ıskat-ı cenin işini kendine meslek edinmiş insanlar ortaya çıkmış, çocuklarla birlikte aynı zamanda bazı annelerin de hayatlarını kaybetmelerine sebep olmuşlardı. İşte bu yüzden Osmanlı imparatorluğunda nüfus darlığının yanı sıra, dinî ve insanî gerekçeler ileri sürülerek, Tanzimat Fermanı'ndan önce hükümdar fermanları ile Tanzimat'tan sonra ise ceza kanunnamelerindeki yasaklayıcı hükümlerle, ıskat-ı cenin yasaklamıştır. Hatta ailelerin ıskat-ı cenine başvurmalarının sebebi olan ekonomik sıkıntılar düşünülerek dörtten fazla çocuğu olanlara mal sandıklarından otuzar guruş maaş verme yöntemine bile başvurulmuştur. Ancak bütün çabalara rağmen ıskat-ı cenin bir türlü engellenememiştir.

⁴⁶ “Dahiliye Nezâret-i celilesi cânib-i âlîsine, Ma'rûz-ı çâkerlerdir,

Vâdi-i firârda bulunan Selânik Hâcî Kasım mahallesinden Tavcı Mustafa nâm şahsın hânesinde birlikte oturmakta olan Leblebici Akif, Nûri ve Mustafa 5-6 Hazirân 28 gecesini Tavcı'nın zevcesi Nazmiye Hânüme tecâvüz etmek sûretiyle ıskat-i cenîne sebep vermeleriyle firâr eden merkumûndan ikisinin Anadolu Kavağı'nda Polisçe ve Mustafa'nın da Akçekese jandarma karakoluca derdest ve evrâk tahkikiyeleriyle cihet-i adliyyeye teslim olunduğu mahâlinin iş'ârına atfen dersaadet Jandarma Âlây Kumânadânlığından izbâr kılınmağla ma'rûzdur ol bâbda emr-i fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir, fi 16 Şevvâl 340, fi 16 Eylül 338, İstanbul Valisi Yusûf”, BOA., DH.EUM.AYS-61/48.

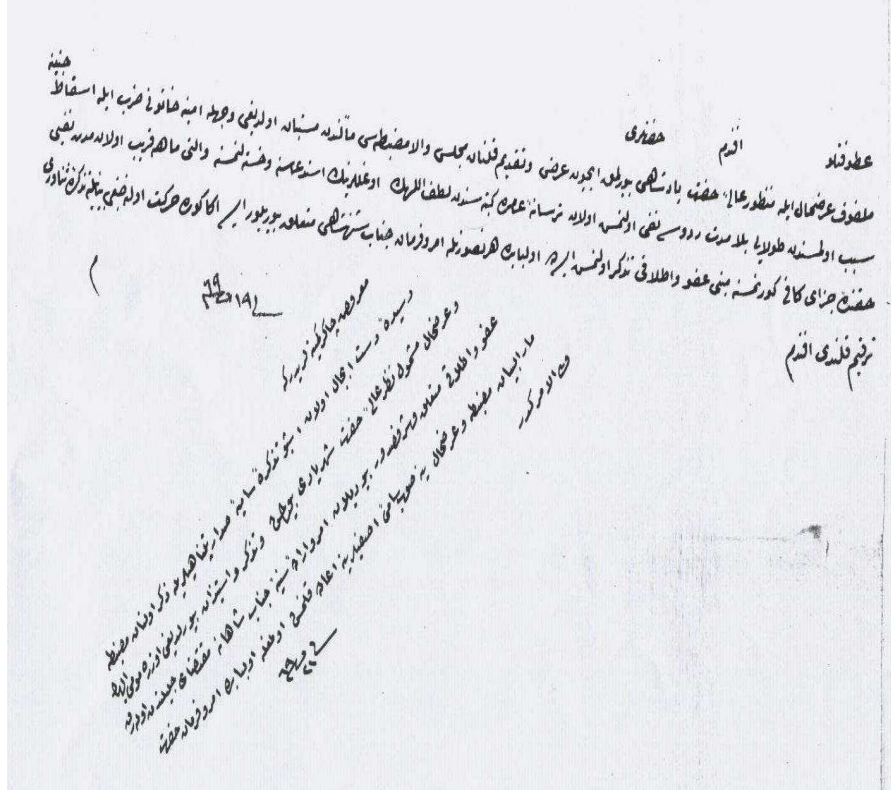
⁴⁷ BOA., A.MKT.DV-130/61.

⁴⁸ BOA., İ.MVL-271/10465.

⁴⁹ BOA., A.MKT.UM-364/90.

EKLER

EK-I: BOA., İ.MVL-271/10.465

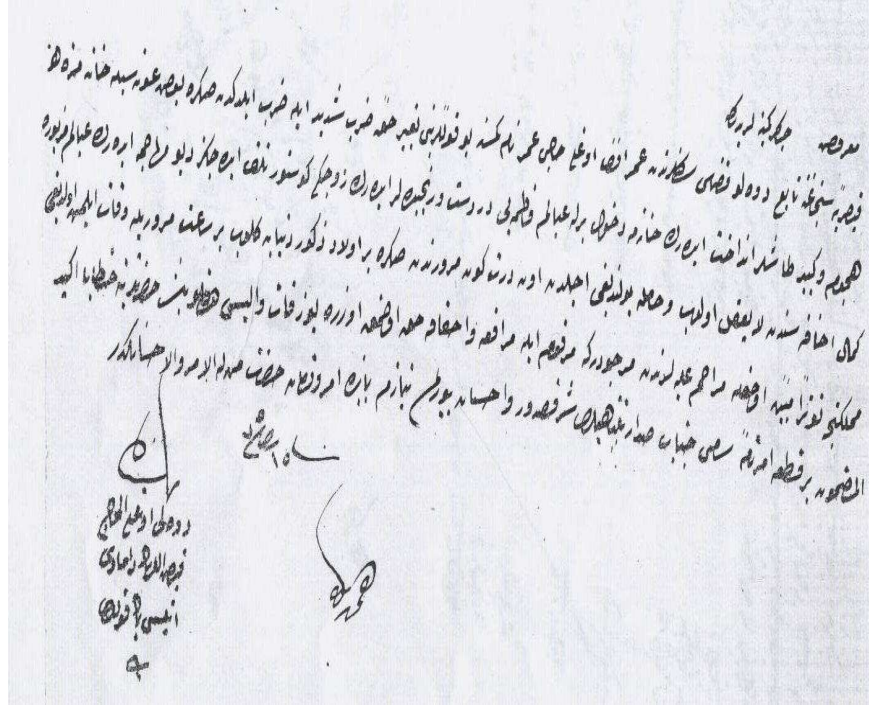

Atûfetli efendim hazretleri,

Melfûf arzuhâl ile manzûr-i âlî-i hazret-i pâdişâhî buyrulmak için arz ve takdîm kılınan meclîs-i vâlâ mazbatası mealinden müstebân olduğu vecihle Emine Hâtûn'u darb ile iskat-i cenîne sebep olmasından dolâyı bilâ-müddet Rodos'a nefy olunmuş olan tersâne-i âmire ketebesinden Lütfullah'ın oğullarının istidâ'sına ve hastalanmasına ve altı mâha karîb olan müddet-i nefy hakkında ceza kâfî görünmesine mebni cenâb-i şehînşâhî müteallık buyruluyor ise ana göre hareket olunacağı beyânıyla tezkire-i senâveri terkîm kılındı efendim, fî 19 B. 69

Ma'rûz-i çâker-i keminelidir ki, resîde-i dest-i îcâl olan işbû tezkire-i sâmiye-i sadâretpenâhîleriyle zikr olunan mazbata ve arzuhâl meşmûl-i nazar-ı âlî hazret-i şehriyârî buyrulmuş ve tezkir ve istizân buyrulduğu üzere mûmâileyhin afv ve itlâkı müteallık şeref-südûr buyrulan emr ve irâde-i seniyye cenâb-i şâhâne muktezâ-i celîlinden olarak mârû'l-beyân mazbata ve arzuhâl yine savb-i sâmi asafânelerine î'âde kılınmış olmağla ol bâbda emr ve fermân hazret-i men lehü'l-emrindir fî 21 B. 69

EK-II: BOA., A.MKT.DV-130/61

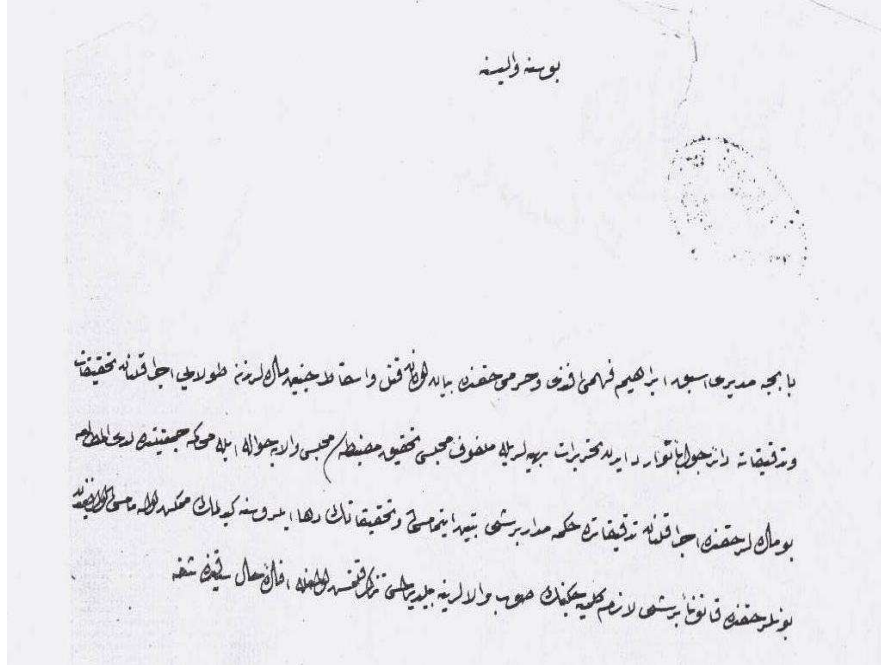
Ma'rûz-i çâker-i keminelidir ki

Kayseri Sancağına tâbi 'Develi kazâsı sâkinlerinden Ömer Efendi oğlu Hâcî Ömer nâm kimesne bu kullarını bi-gayr-i hak darb-ı şedîd ile darb eyledikten sonra ba'zı avânesiyle hânemize hücum ve kebir taşlar endahet ederek hâneme dühûl birle ıyâlim Fatma'yı derdest ve rencîdeler ederek zevcenî götür telef edecegiz deyü muhâceme ederek ıyâlim mezbûre kemâl-i ihâfesinden lâ-yakıl olub ve hâmile bulunduğu ecilden on dört gün mürûrundan sonra bir evlâd zükûr dünyâya gelüb bir sa'at mürûruyla vefât eylemiş olduğu memleketçe takrîren mübeyyin olmağla merâhim-i aliyyelerinden mercûdur ki merkum ile mürâfaa ve ihkak-i hak olunmak üzere Yozgat Vâlisi devletlü paşa hazretlerine hitâben ekîdü'l-mazmûn bir kıt'a emir-nâme-i sâmi cenâb-i sadâret penâhîleri şeref-südü'r ve ihsân buyurulması niyâzım bâbında emr-i fermân hazret-i men lehü'l-emrû'l-ihsânındır.

fî 15 Ra. 75

Develi oğlu El-hâcc Feyzullah dâmadı Enis Bey kulları Bendeleri

EK-III: BOA., A.MKT.UM-364/90

Bosna Vâlisine

Babce Müdüri-i esbak İbrâhim Fehâmî Efendi ve haremi hakkında beyân olunan katli ve İskat-ı cenîn mâddelerinden dolayı icrâ kılınan tahkîkat ve tedkîkata dâ'ir cevâben tevârüd eden tahrîrat behîyeleriyle melfûf meclîs-i tahkîkat mazbatası meclîs-i vâlâya havâle ile muhâkeme cem'iyetinde lede'l-mütâlaa bu mâddeler hakkında icrâ kılınan tedkîkatda hükme medâr bir şey tebeyyün etmemiş ve tahkîkatın daha ilerisine gidilmek mümkün olamamış olduğundan bunlar hakkında kanûnen bir şey lâzım gelemeyeceğinin savb-i vâlâlarına bildirilmesi tezkîr kılınmış olmağla ifâde-i hâl siyâkında şukka